مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە فاتىھە | 7 ئايەت

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿١﴾

ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢﴾ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿٤﴾ إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ
نَسۡتَعِينُ ﴿٥﴾ ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ
عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن﴿1﴾.

جىمى ھەمدۇسانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە غا خاستۇر﴿2﴾*.اللە ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىباندۇر*﴿3﴾*.قىيامەت كۈنىنىڭ ئىگىسىدۇر*﴿4﴾*.(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز ۋە سەندىنلا ياردەم تىلەيمىز*﴿5﴾*. بىزنى توغرا يولغا باشلىغىن*﴿6﴾*.غەزىپىڭگە يولۇققانلارنىڭ ۋە ئازغانلارنىڭ يولىغا ئەمەس، سەن ئىنئام قىلغانلارنىڭ يولىغا (باشلىغىن)*﴿7﴾.

سۈرە فاتىھەنىڭ ئىسىملىرى ۋە ئۇ ئىسىملارنىڭ مەنىسى توغرىسىدا

بۇ سۈرە ”فاتىھە“ دەپ ئاتىلىدۇ. يەنى ”قۇرئان كەرىم“ نىڭ يېزىلىشى مۇشۇ سۈرە بىلەن باشلىنىدۇ. (يەنى قۇرئان كەرىم بۇ سۈرە بىلەن باشلانغان بولۇپ، نامازلاردا قىرائەت قىلىش بۇ سۈرە بىلەن باشلىنىدۇ). كۆپلىگەن ئۆلىمالارنىڭ كۆز قارىشىچە بۇ سۈرە ھەم ”ئۇممۇل كىتاب“ (كىتابنىڭ جەۋھىرى) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئىمام تىرمىزىنىڭ ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «﴿ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾ دىن باشلانغان بۇ سۈرە قۇرئاننىڭ جەۋھىرىدۇر، نامازدا دائىم تەكرارلىنىدىغان يەتتە ئايەت ۋە كاتتا قۇرئاندۇر». بۇ سۈرە ”ھەمدە سۈرىسى“ دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇنداق ئاتىلىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەدىسى قۇدسىدا بايان قىلغان اللە تائالانىڭ بۇ سۆزىنىڭ سەۋەبىدىندۇر: «مەن (اللە ئۆزىنى دېمەكچى) نامازنى مەن بىلەن بەندەمنىڭ ئارىلىقىدا ئىككىگە بۆلدۇم. ئەگەر بەندەم ﴿ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾ دېسە، مېنىڭ بەندەم ماڭا ھەمدە ئېيتتى دەيمەن».

بۇ سۈرە نامازنىڭ شەرتلىرىدىن بىر شەرتى بولغانلىقى ئۈچۈن ”ناماز“ دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

بۇ سۈرە ”رۇقيە“ (دەمدە قىلماق) سۈرىسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ سۈرىنىڭ مۇنداق ئاتىلىشىدىكى سەۋەب، ئەبۇسەئىدنىڭ رىۋايىتىدە ئېغىر يارىدار بولغان بىر ئادەم بۇ سۈرىنى ئوقۇپ ئۆزىگە دەمدە قىلىۋاتقاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇ ئادەمدىن «بۇ سۈرىنىڭ دەمدە سۈرىسى ئىكەنلىكىنى قانداق بىلدىڭ؟» دەپ سورىغانلىقى ئۈچۈندۇر.

www.munber.org

ئىبنى ئابباس، قەتادە ۋە ئەبۇئالىيە قاتارلىقلار بۇ سۇرە مەككىدە چۈشكەن دېگەن. بۇسۇرىنىڭ مەككىدە چۈشكەنلىكىنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ مۇنۇ ئايىتىدۇر: ﴿(نامازدا) تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان يەتتە ئايەتنى (يەنى سۈرە فاتىھەنى) ھەقىقەتەن ساڭا ئاتا قىلدۇق﴾[1] (بۇ ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مەككىدە چۈشكەن بولۇپ، نامازدا تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان يەتتە ئايەت ـ سۈرە فاتىھەنى كۆرستىدۇ) ت.

بۇ سۈرىدىكى ئايەتلەرنىڭ سانى

بۇ سۈرە ھېچ قانداق ئىختىلاپسىز يەتتە ئايەتتۇر. كۆپلىگەن قۇرئانشۇناس ئالىملارنىڭ بەزىسى، بىر تۈركۈم ساھابىلار، تابىئىنلار ۋە خەلەپ[2] ئۆلىمالىرىنىڭ بەزىسى ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى بۇ سۈرىنىڭ بېشىدىكى بىر ئايەتتۇر، دەيدۇ.

بۇ سۈرىنىڭ سۆزلىرى ۋە ھەرپلىرىنىڭ سانى توغرىسىدا

بۇ سۈرە 25 سۆز، 113 ھەرپتىن تەركىب تاپقان.

بۇ سۈرىنى نېمە ئۈچۈن قۇرئاننىڭ جەۋھىرى دەپ ئاتايمىز؟

ئىمام بۇخارى سەھىھۇلبۇخارىدىكى تەپسىر بۆلۈمىنىڭ بېشىدا مۇنداق دېگەن: بۇسۈرە قۇرئاننىڭ جەۋھىرى، دەپ ئاتالدى، چۈنكى، قۇرئاننىڭ يېزىلىشى مۇشۇ سۈرە بىلەن باشلىنىدۇ. شۇنداقلا نامازمۇ بۇ سۈرىنى ئوقۇش بىلەن باشلىنىدۇ.

بۇ سۈرە پۈتۈن قۇرئاننىڭ مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغاچقا قۇرئاننىڭ جەۋھىرى دەپ ئاتالدى دېگەن كۆز قاراشلارمۇ بار. ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: ئەرەبلەر ھەر قانداق بىر ئىشنى ئۆز ئەتراپىغا يىغىدىغان ياكى ئەگەشكۈچىسى بار ھەر قانداق بىر نەرسىنى ۋە ياكى مېڭە قىسمىنى قاپلاپ تۇرىدىغان تېرىنى ياكى ئەسكەرلەرنىڭ يىغىلىشى ئۈچۈن كۆتۈرگەن بايراقنى جەۋھەر (ياكى مەركەز) دەپ ئاتايدۇ. مەسىلەن: مەككىنى باشقا كەنتلەر قورشاپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن مەككە كەنتلەرنىڭ مەركىزى دەپ ئاتالدى، دەيدۇ. بۇ مەسىلىدە يەنە زېمىن مەككىدىن باشلاپ يېيىلغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق ئاتالغان دېگەن كۆز قاراشمۇ بار.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «قۇرئاننىڭ جەۋھىرى» توغرىسىدا مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «سۈرە فاتىھە قۇرئاننىڭ جەۋھىرى ۋە نامازدا تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان يەتتە ئايەت ۋە كاتتا قۇرئاندۇر».

ئەبۇجەئفەر مۇھەممەد ئىبنى جەرىر تەبەرى، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «سۈرە فاتىھە قۇرئاننىڭ جەۋھىرى ۋە كىتابنىڭ باشلىنىشىدۇر ھەم نامازدا تەكرارلىنىدىغان يەتتە ئايەتتۇر».

[1] سۈرە ھىجر 87 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] خەلەپ ئۆلىمالىرى دېگىنىمىز ھىجرىيەنىڭ 3 ـ ئەسرىدىن كېيىن ياشىغان ئۆلىمالارنى كۆرستىدۇ.

www.munber.org

سۈرە فاتىھەنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل رەھىمەھۇللا ”مۇسنەد“ دېگەن كىتابىدا ئەبۇسەئىد ئىبنى مۇئەللا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ناماز ئوقۇۋاتاتتىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنى چاقىردى، مەن نامازنى ئوقۇپ بولغىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا جاۋاب قايتۇرمىدىم. نامازنى تۈگىتىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بارغان ئىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سەن ماڭا نېمە ئۈچۈن جاۋاب بەرمىدىڭ؟» دەپ سورىدى. مەن: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ناماز ئوقۇۋاتقان ئىدىم، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللە تائالا مۇنداق دېمىدىمۇ، دەپ تۆۋەندىكى ئايەتنى ئوقۇدى. ﴿ئى مۆمىنلەر! اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى سىلەرنى تىرىلدۈرىدىغان (يەنى ئەبەدىي ھاياتقا ئېرىشتۈرىدىغان) ئىمانغا چاقىرسا، ئۇنى قوبۇل قىلىڭلار﴾[1] ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «سەن مەسچىتتىن چىقىشتىن بۇرۇن، ساڭا قۇرئاندىكى ئەڭ كاتتا بىر سۈرىنى ئۆگىتىپ قويىمەن» دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قولۇمنى تۇتۇپ مەسچىتتىن چىقىشقا تەمشىلىۋاتقاندا: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! سەن قۇرئاننىڭ ئىچىدىكى ئەڭ كاتتا بىر سۈرىنى ماڭا ئۆگىتىپ قوياي، دېگەن ئىدىڭ، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە، دەپ: ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ يەنى بۇ سۈرە نامازدا تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان يەتتە ئايەتتۇر ۋە ماڭا بېرىلگەن كاتتا قۇرئاندۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، ئەبۇداۋۇد، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

يەنە بىر ھەدىستە ئىمام بۇخارى قۇرئاننىڭ پەزىلەتلىرى توغرىسىدا ئەبۇسەئىد خۇدرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز سەپەر ئۈستىدە بىر يەرگە چۈشتۇق. بىر قىز كېلىپ بۇ مەھەللىنىڭ باشلىقىنى زەھەرلىك بىر نەرسە چېقىۋېلىپ ئېغىر دەرىجىدە ياردار بولۇپ قالدى. بىزنىڭ ئادەملىرىمىز ھازىر بۇ يەردە يوق ئىدى. سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردا دەمدە قىلالايدىغان بىرەرىڭلار بارمۇ؟ دەپ سورىدى. ئارىمىزدىن بىز ئۇنى دەمدە قىلالايدۇ، دەپ ئويلاپ باقمىغان بىرەيلەن ئورنىدىن تۇردى - دە، شۇ قىز بىلەن (كېسەلنىڭ قېشىغا) باردى. ئۇ ئادەم كېسەلگە دەمدە قىلدى. كېسەل ساقىيىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دەمدە قىلغان ئادەمگە ئوتتۇز دانە قوي بۇيرۇپ بەردى ۋە بىزنىڭ ئىچىشىمىز ئۈچۈن سۈت بەردى. دەمدە قىلغان ئادەم بىزنىڭ يېنىمىزغا قايتىپ كەلگەندە، بىز ئۇنىڭدىن سەن دەمدىنى ياخشى قىلامتىڭ دەپ سورىدۇق. ئۇ ئادەم، مەن: ”قۇرئاننىڭ جەۋھىرى“ بىلەن دەمدە قىلدىم، دېدى. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بېرىپ بۇ ئىش توغرۇلۇق سورىمىغىچە بۇ ھەقتە ھېچنېمە دېيىشمەيدىغان بولدۇق. بىز مەدىنىگە كەلگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا شۇ ئىشنى دەپ بەردۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سۈرە فاتىھەنىڭ دەمدە سۈرىسى ئىكەنلىكىنى ئۇ كىشى قانداق بىلىپتۇ؟ قويلارنى بۆلۈپ ماڭا بىر كىشىلىك ئايرىپ قويۇڭلار» دېدى.

يەنە بىر ھەدىستە ئىمام مۇسلىم ۋە نەسەئى، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە ئىدۇق، يېنىدا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يۇقىرى تەرەپتىن تۇيۇقسىز بىر ئاۋازنى ئاڭلىدى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام يۇقىرىغا قاراپ: «بۇ بۇرۇن ئاسماندا ئېچىلىپ باقمىغان بىر ئىشىك بولۇپ ھازىر ئېچىلدى» دېدى.

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئىشىكتىن بىر پەرىشتە چۈشتى. ئۇ پەرىشتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ: سەندىن بۇرۇنقى پەيغەمبەرلەرگە بېرىلمىگەن، پەقەت ساڭىلا بېرىلگەن

---

[1] سۈرە ئەنفال 24 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىككى نۇر بىلەن خۇش بېشارەت بېرىمەن، ئۇ ئىككى نۇرنىڭ بىرسى كىتابنىڭ باشلىنىشى (يەنى سۈرە فاتىھە) يەنە بىرسى سۈرە بەقەرەنىڭ ئاخىرقى ئايىتى. بۇ ئىككىسىدىن بىرەر ھەرپ ئوقۇساڭمۇ تىلىكىڭگە ئېرىشىسەن، دېدى.

نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش توغرىسىدا

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى ناماز ئوقۇپ، نامازدا قۇرئاننىڭ ئانىسىنى (جەۋھىرىنى) ئوقۇمىسا ئۇ ناماز، تولۇق ناماز ئەمەس» دېگەن سۆزنى ئۈچ قېتىم دېدى. ئەبۇھۇرەيرىدىن بىز ئىمامنىڭ كەينىدە بولساقچۇ؟ دەپ سورىدۇق. ئەبۇھۇرەيرە: سۈرە فاتىھەنى ئىچىڭدە ئوقۇغىن، دەپ جاۋاب بېرىپ، ئاندىن مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم دەيدۇ: «الله، مەن نامازنى مەن بىلەن بەندەمنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككىگە بۆلدۈم. بەندەم تىلىگىنىگە ئېرىشىدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ دېسە، الله بەندەم ماڭا ھەمدى ئېيتتى دەيدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ دېسە، الله بەندەم ماڭا سانا ئېيتتى دەيدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴾ دېسە، الله بەندەم مېنى ئۇلۇغلىدى ۋە يەنە ئۆزىنى ماڭا تاپشۇردى دەيدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ دېسە، الله بۇ مەن بىلەن مېنىڭ بەندەمنىڭ ئارىلىقىدىكى ئىلاھى مۇناسىۋەتنىڭ تۇرغۇزۇلغانلىقىدۇر. بەندەم تىلىگىنىگە ئېرىشىدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ۝٦ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ دېسە، الله بۇ بەندەم ئۈچۈن بولۇپ بەندەم تىلىگىنىگە ئېرىشىدۇ، دەيدۇ».

ئىمام مۇسلىم ۋە نەسەئىنىڭ يەنە بىر رىۋايىتىدە مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان: نامازنىڭ يېرىمى ماڭا، يېرىمى بەندەمگە بولۇپ، بەندەم تىلىگىنىگە ئېرىشىدۇ.

بۇ ھەدىس نامازدا قۇرئاننىڭ ئايىتىنى ئوقۇشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ۋە قۇرئاننىڭ ئايىتىنى ئوقۇش نامازنىڭ مۇھىم بىر پەرزى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. نامازدا قۇرئاننىڭ ئايىتىنى ئوقۇش بىرلىككە كەلگەن مەسىلە. نامازدا قۇرئاننىڭ ئايىتىنى ئوقۇش، سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش دېگەنلىكمۇ ياكى قۇرئاننىڭ ھەر قانداق بىر ئايىتىنى ئوقۇسىمۇ بولىدۇ دېگەنلىكمۇ؟ دېگەن مەسىلىدە ئالىملار ھەر خىل كۆز قاراشلاردا بولىدى. بىرىنچى تۈركۈمدىكى ئەبۇھەنىيفە ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ئىمام سەۋرى ۋە ئەۋزائى قاتارلىق ئالىملاردۇر: «نامازدا فاتىھەنى ئوقۇش پەرز ئەمەس، بەلكى نامازدا قۇرئاننىڭ باشقا ئايەتلىرىنى ئوقۇسىمۇ (سەجدە سەھۋى قىلىش ئارقىلىق) ناماز ئادا تاپىدۇ»[1] دەيدۇ. ئۇلارنىڭ دەلىلى الله تائالانىڭ ﴿قۇرئاندىن سىلەرگە قولاي بولغان (ئايەتنى) ئوقۇڭلار﴾[2]. دېگەن ئايىتىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامىزىدا رۇكۇ، سەجدىلىرىنى تولۇق ئادا قىلمىغان بىركىشىگە: «سەن نامازغا تۇرغاندا ”ئاللاھۇ ئەكبەر“ دەپ قۇلاق قاققىن ۋە قۇرئاننىڭ ئىچىدىن ساڭا قولاي بولغان ئايەتنى ئوقۇغىن!...» دەپ ئۆگەتكەن

(1) ئەبۇ ھەنىفە ۋە ئۇنىڭ كۆز قارىشىدىكى ئالىملارنىڭ نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش پەرز ئەمەس دېگەنلىكى، نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمىسۇن دېگەنلىك ئەمەستۇر. سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش ئىمام شافئىي دېگەندەك پەرز ئەمەس بەلكى ۋاجىب دېگەنلىكتۇر. بىر كىشى نامىزىدا سۈرە فاتىھەنى پەقەت ئوقۇماي باشقا سۈرىلەرنى ئوقۇغان بولسا، ئۇ كىشىنىڭ نامىزى شافئىيلار دېگەندەك ناماز ئوقۇغانلىق ھېسابلانمايدۇ دېگەنلىك ئەمەس، ئەكسىچە سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمىغانلىقى ئۈچۈن سەجدە سەھۋە قىلىش ئارقىلىق نامىزى ئادا تاپىدۇ. بۇلارنىڭ دەلىلى شافئىيلار پاكىت قىلىپ كەلتۈرگەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «كىمكى نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمىسا ئۇ ناماز مۇكەممەل ئەمەس» دېگەن ھەدىسىدىكى «مۇكەممەل ئەمەس» دېگەن سۆزىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىسنى سۈرە فاتىھە ئوقۇلمىغان ناماز ناماز بولمايدۇ، دېمەستىن مۇكەممەل ناماز بولمايدۇ، دېدى. شۇڭا سۈرە فاتىھە ئوقۇلمىغان ناماز مۇكەممەل بولمىغانلىقى ئۈچۈن سەجدە سەھۋە قىلىش ئارقىلىق مۇكەممەللەشتۈرۈلسە ناماز ئادا تاپىدۇ.
(2) سۈرە مۇززەممىل 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ھەدىسمۇ ئۇلارنىڭ يەنە بىر دەلىلىدۇر. مانا بۇ ئايەت ۋە ھەدىستە قۇرئاننىڭ ئىچىدىن قايسى سۈرە ياكى قايسى ئايەت ناماز ئوقۇغۇچىغا قولاي بولسا شۇنى ئوقۇشنى بۇيرۇدى. شۇڭا نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇماي باشقا بىر سۈرىنى ئوقۇپ سەجدە سەھۋە قىلسا ناماز ئادا تاپىدۇ.

ئىككىنچى تۈردىكى ئالىملار: نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش پەرزدۇر، سۈرە فاتىھە ئوقۇلمىغان ناماز، نامازبولمايدۇ، دەيدۇ. بۇ خىل كۆز قاراشتىكى ئالىملار: ئىمام مالىك، شافىئىي، ئەھمەد ۋە ئۇلارنىڭ شاگىرتلىرى قاتارلىقلار. بۇلارنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ:

1 ـ «كىمكى نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمىسا ئۇ ناماز مۇكەممەل ئەمەس».

2 ـ «سۈرە فاتىھەنى ئوقۇمىغان كىشىنىڭ نامىزى ناماز ئەمەس».

3 ـ «سۈرە فاتىھە ئوقۇلمىغان ناماز دۇرۇس ئەمەس» دېگەن ھەدىسلەردۇر.

ئاندىن بۇ ئالىملار: «سۈرە فاتىھەنى نامازنىڭ ھەر بىر رەكئىتىدە ئوقۇش زۆرۈرمۇ ياكى بىرەر رەكئەتتە ئوقۇسىمۇ بولامدۇ؟» دېگەن مەسىلىدە ئۈچ خىل كۆز قاراشتا بولدى.

بىرىنچى خىل كۆز قاراشتىكىلەر: سۈرە فاتىھەنى نامازنىڭ ھەر بىر رەكئىتىدە ئوقۇش پەرزدۇردېدى. بۇ ئىمام شافىئىي ۋە بىر تۈركۈم ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدۇر.

ئىككىنچى خىل كۆز قاراشتىكىلەر: سۈرە فاتىھە نامازنىڭ رەكئەتلىرىنىڭ كۆپرەكىدە (مەسىلەن تۆت رەكئەتلىك ناماز بولسا، ئۈچ رەكئىتىدە، ئۈچ رەكئەتلىك بولسا، ئىككى رەكئىتىدە) ئوقۇش پەرزدۇر، دېدى.

ئۈچىنچى خىل كۆز قاراشتىكىلەر: سۈرە فاتىھەنى نامازنىڭ بىر رەكئىتىدىلا ئوقۇش پەرزدۇر، دېدى. بۇ ھەسەنبەسرى ۋە بەسىر شەھىرىدىكى نۇرغۇن ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدۇر.

ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىگە سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش پەرزمۇ ياكى پەرز ئەمەسمۇ؟ دېگەن مەسىلىدىمۇ ئالىملار ئۈچ خىل كۆز قاراشقا كەلدى.

بىرىنچى خىلدىكىلەر: سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان ئادەمگىمۇ پەرزدۇر، دەيدۇ. بۇ ئىمام شافىئىي ۋە ئىمام ئەھمەدنىڭ كۆز قارىشىدۇر. بۇلارنىڭ دەلىلى يۇقىرىدا نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇشنىڭ پەرزلىكى توغرىسىدا كەلگەن ھەدىسلەردۇر.

ئىككىنچى خىلدىكىلەر: ئايەت ئۈنلۈك ئوقۇلىدىغان ناماز بولسۇن، ياكى ئىچىدە ئوقۇلىدىغان ناماز بولسۇن، ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىنىڭ سۈرە فاتىھەنى ئوقۇشى شەرت ئەمەس، دەيدۇ. بۇلارنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئىمامنىڭ قىرائىتى شۇ ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىنىڭ قىرائىتى ھېسابلىنىدۇ»[1] دېگەن ھەدىسى ۋە اللە تائالانىڭ: ﴿اللە نىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا ئۇنى دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار ۋە جىم تۇرۇڭلار!﴾[2] دېگەن ئايىتىدۇر. بۇ ئايەت كۆپىنچە ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدا نامازدا ئايەت ئوقۇلغاندا ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىلەرنى قۇرئاننى تىڭشاپ جىم تۇرۇشقا بۇيرۇپ چۈشكەندۇر. بۇ قاراشنى ئىمام ئىبنى جەرىر تەبەرىمۇ توغرا دەپ قارىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئىمام ئىقتىدا قىلىنىش ئۈچۈن تۇرغۇزۇلدى. ئۇ ”ئاللاھۇ ئەكبەر“ دەپ قۇلاق قاقسا سىلەرمۇ ”ئاللاھۇ ئەكبەر“ دەپ قۇلاق قېقىڭلار! ئىمام قىرائەت قىلسا سىلەر (قۇلاق سىلىپ) جىم تۇرۇڭلار» دېگەن ھەدىسمۇ شۇنىڭ دەلىلىدۇر[3]. بۇ ھەنەفى مەزھىپىدىكىلەرنىڭ قارىشىدۇر.

---

[1] ئالىملار، بۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ھەدىس رىۋايەت قىلىشقا شەرتى توشمايدىغان كىشىلەرمۇ بار دەپ قارايدۇ.

[2] سۈرە ئەئراف 204 ـ ئايەت.

[3] مانا بۇ ئايەت ـ ھەدىسلەر ئىمام نامازدا ئايەت ئوقۇغاندا مەيلى ئايەت ئۈنلۈك ئوقۇلسۇن، ياكى ئىچىدە ئوقۇلسۇن ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىلەرنى جىم تۇرۇشقا بۇيرۇپ كەلدى .

www.munber.org

ئۈچىنچى خىلدىكىلەر: ئايەت ئۈنلۈك ئوقۇلىدىغان (شام، خۇپتەن ۋە بامدات نامازلىرىغا ئوخشاش) نامازلاردىكى ئايەت ئۈنلۈك ئوقۇلىدىغان رەكئەتلەردە ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان ئادەملەرگە سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش پەرز ئەمەستۇر. ئەمما ئىچىدە ئوقۇلىدىغان نامازلاردا ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىگە سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش پەرزدۇر. بۇلارنىڭ پاكىتى ئىمام مۇسلىم، ئەبۇمۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئىمام ئىقتىدا قىلىنىش ئۈچۈن تۇرغۇزۇلدى، ئۇ ”ئاللاھۇ ئەكبەر“ دەپ قۇلاق قاقسا سىلەرمۇ ”ئاللاھۇ ئەكبەر“ دەپ قۇلاق قېقىڭلار! ئۇ قىرائەت قىلىشنى باشلىسا (قۇلاق سېلىپ) جىم تۇرۇڭلار» دېگەن ھەدىسىدۇر. بۇ ئىمام مالىكنىڭ قارىشىدۇر.

شەيتاندىن پاناھ تىلەش ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈملىرى توغرىسىدا

اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەپۇنى دوست تۇتقىن، ياخشىلىققا (يەنى ياخشى سۆز قىلىشقا، ياخشى ئىش قىلىشقا) بۇيرۇغىن، نادانلار بىلەن تەڭ بولمىغىن (يەنى نادانلارنىڭ قىلغىنىنى قىلماي، ئۇلارغا مۇلايىم بولغىن) ئەگەر شەيتان ساڭا ۋەسۋەسە قىلسا، (شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىدىن) اللہ غا سېغىنىپ پاناھ تىلىگىن. اللہ ھەقىقەتەن (سۆزۈڭنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر (ئىشىڭنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾[1].

اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇلارنىڭ قىلغان) يامانلىقىغا (ئەپۇ قىلىش بىلەن) ياخشىلىق قىلغىن، ئۇلارنىڭ (سېنى) سۈپەتلەشلىرىنى (يەنى ئۇلارنىڭ ساڭا قىلغان مەسخىرىسىنى) بىز ئوبدان بىلىمىز. ئېيتقىنكى، پەرۋەردىگارىم! ساڭا سېغىنىپ شەيتانلارنىڭ ۋەسۋەسىدىن پاناھ تىلەيمەن. پەرۋەردىگارىم! ساڭا سېغىنىپ شەيتانلارنىڭ ماڭا ھەمرا بولۇشىدىن پاناھ تىلەيمەن﴾[2].

اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ياخشى ئىش بىلەن يامان ئىش باراۋەر بولمايدۇ، ياخشى خىسلەت ئارقىلىق (يامان خىسلەتكە) تاقابىل تۇرغىن، (شۇنداق قىلساڭ) سەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ. بۇ خىسلەتكە پەقەت سەۋرچان ئادەملەرلا ئېرىشەلەيدۇ، بۇ خىسلەتكە پەقەت بۈيۈك نېسىۋە ئىگىسىلا ئېرىشەلەيدۇ. ئەگەر شەيتان سېنى ۋەسۋەسە قىلىپ (يۇقىرىقى خىسلەتنى ئۆزلەشتۈرمەسلىككە كۈشكۈرتسە) اللہ غا سېغىنىپ (شەيتاننىڭ شەررىدىن) پاناھ تىلىگىن، اللہ ھەقىقەتەن (بەندىلىرىنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (ئىشلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾[3].

بۇ نەسىھەتنى كۆڭلى - كۆكسى كەڭ، سەۋرچان ۋە دۇنيا - ئاخىرەتتە سائادەتمەن كىشىلەردىن باشقىسى قوبۇل قىلالمايدۇ. ساڭا شەيتاندىن بىر ۋەسۋەسە يەتكەن چاغدا سەن اللہ غا ئېسىلغىن. ئۇ اللہ شەك - شۈبھىسىز سېنىڭ سۆزلىرىڭنى ئاڭلاپ تۇرغۇچى ۋە ئەھۋالىڭنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. بۇ مەزمۇن توغرىسىدا پەقەتلا ئۈچ ئايەت بار. اللہ تائالا بۇ ئايەتلەردە ئىنسانلاردىن بولغان دۈشمەن بىلەن يارىششقا ۋە ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. سەۋەبى: ياخشىلىق قىلغان ئادەمنىڭ ئېسىل ئەخلاقى ۋە ياخشى مۇئامىلىلىرى دۈشمەندىكى يامان نىيەتنى قايتۇرۇپ، ئۇ ئادەمنى ياخشى كۆرۈشكە ۋە ئىككى ئارىلىقتىكى ئۆچمەنلىكنى تۈگىتىپ دوستانە بولۇشقا قايتۇرۇشى ئۈچۈندۇر.

شەيتانلاردىن بولغان دۈشمەنلەرگە قارىتا پەقەت اللہ دىن پاناھ تىلەشكە بۇيرۇيدۇ. بۇ خىل دۈشمەنگە قارىتا اللہ تائالادىن پاناھ تىلەشتىن باشقا ئامال يوق. چۈنكى، ئۇ دۈشمەن يارىششنى ۋە ياخشىلىقنى قوبۇل قىلمايدۇ. شەيتان ئادەم ئەلەيھىسسالامغا بولغان قاتتىق دۈشمەنلىكى سەۋەبىدىن ئادەم باللىرىنىڭ

---

[1] سۈرە ئەئراف 199— 200 - ئايەتلەر.
[2] سۈرە مۇئمىنۇن 96 — 98 - ئايەتكىچە.
[3] سۈرە فۇسسىلەت 34 — 36 - ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئۇزۇل - كېسىل گۇمران بولۇپ كېتىشتىن باشقىسىنى خالىمايدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى ئادەم باللىرى! شەيتان سىلەرنىڭ ئاتا - ئاناڭلارنى (ئازدۇرۇپ) جەننەتتىن چىقىرىۋەتكەندەك، سىلەرنىمۇ ئازدۇرمىسۇن، شەيتان ئۇلارنىڭ ئەۋرەتلىرىنى ئۆزلىرىگە كۆرسىتىش ئۈچۈن كىيىملىرىنى سالغۇزۇۋەتكەن ئىدى (يەنى ئۇلارنىڭ يالىڭاچ بولۇپ قېلىشىغا شەيتان سەۋەبچى بولغان ئىدى)﴾[1].

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شەيتان ھەقىقەتەن سىلەرگە دۈشمەندۇر، ئۇنى دۈشمەن تۇتۇڭلار، شەيتان ئۆزىنىڭ تەۋەلىرىنى ئەھلى دوزاختىن بولۇشقا چاقىرىدۇ﴾[2] الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مېنى قويۇپ ئىبلىسنى ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادىنى دوست قىلىۋالامسىلەر؟ ھالبۇكى، ئۇلار سىلەرگە دۈشمەندۇر، ئىبلىس زالىملار ئۈچۈن نېمىدېگەن يامان بەدەل! (يەنى اللەغا ئىبادەت قىلىشنىڭ ئورنىغا شەيتانغا چوقۇنۇش نېمىدېگەن يامان!﴾[3] شەيتان ئادەم ئەلەيھىسسالامغا ئۆزىنىڭ راستچىل ئىكەنلىكىگە قەسەم ئىچىپ تۇرۇپمۇ يالغانچىلىق قىلدى. ئۇنداقتا ئۇ بىزگە (ئادەم باللىرىغا) قانداق مۇئامىلە قىلماقچى؟!

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىبلىس ئېيتتى: «ئىززىتىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى چوقۇم ئازدۇرىمەن. ئۇلاردىن پەقەت تاللانغان بەندىلىرىڭلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا (يەنى ئۇلارنى ئازدۇرالمايمەن)﴾[4].

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەن قۇرئان ئوقۇماقچى بولغىنىڭدا، قوغلاندى شەيتاننىڭ (ۋەسۋەسىسىدىن) اللەغا سېغىنىپ پاناھ تىلىگىن شۈبھىسىزكى، مۆمىنلەرنىڭ ۋە پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۇل قىلغۇچىلار (يەنى يۆلەنگۈچىلەر) نىڭ ئۈستىدىن شەيتان ھۆكۈمرانلىق قىلالمايدۇ (يەنى پەرۋەردىگارىغا چىن يۆلەنگەن مۆمىنلەرگە شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسى تەسىر قىلالمايدۇ) شەيتان پەقەت ئۆزىنى دوست تۇتىدىغانلار ۋە ئۆزىنىڭ (ئىغۋا قىلىشى) بىلەن مۇشرىك بولۇپ كەتكەنلەر ئۈستىدىنلا ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ﴾[5].

www.munber.org

---

[1] سۈرە ئەئراف 27 - ئايەتنىڭ بىرقىسمى.
[2] سۈرە فاتىر 6 - ئايەت.
[3] سۈرە كەھف 50 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ساد 82 - 83 - ئايەتلەر.
[5] سۈرە نەھل 98 — 100 - ئايەتكەچە.

قىرائەت قىلىشتىن بۇرۇن شەيتاندىن پاناھ تىلەش توغرىسىدا

﴿سەن قۇرئان ئوقۇماقچى بولغىنىڭدا، قوغلاندى شەيتاننىڭ (ۋەسۋەسىسىدىن) اللەغا سىغىنىپ پاناھ تىلىگىن!﴾[1].

بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەردۇر. ئىمام ئەھمەد، ئەبۇسەئىد خۇدرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېچىسى تۇرۇپ ناماز ئوقۇماقچى بولۇپ، تەكبىر ئېيتقاندا بۇ دۇئانى ئوقۇيتتى: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ»[2] تەرجىمىسى: «ئى الله! سېنى بىز ھەممە كەمچىلىكتىن پاك دەپ تونۇيمىز ۋە ساڭا ھەمدۇ ئېيتىمىز. سېنىڭ ئىسمىڭ كاتتا، ئورنىڭ ئۈستۈن، سەندىن باشقا ئىبادەتكە لايىق ھېچقانداق زات يوق». ئۇنىڭدىن كېيىن «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» نى ئۈچ قېتىم ئوقۇيتتى. ئاندىن مۇنداق دەيتتى: «أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ»[3] «ئاڭلاپ، بىلىپ تۇرغۇچى الله تائالاغا سىغىنىپ قوغلاندى شەيتاننىڭ قەست قىلىشىدىن، ۋەسۋەسىسىدىن ۋە كىبىرىسىدىن پاناھ تىلەيمەن».

يەنە ئەبۇداۋۇد ۋە ئىبنى ماجە مۇ جۇبەير ئىبنى مۇتئىمدىن دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامازغا كىرگەندە «اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، سُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا»[4] «الله بەك كاتتىدۇر. الله غا كۆپلىگەن ھەمدىلەر بولسۇن. بىز الله نى ئەتىگەندە ۋە كەچتە بارلىق كەمچىلىكتىن پاك دەپ تونۇيمىز» نى ئۈچ قېتىمدىن ۋە «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ»[5] «ئى الله! ھەقىقەتەن ساڭا سىغىنىپ قوغلاندى شەيتاننىڭ قەست قىلىشىدىن، ۋەسۋەسىسىدىن ۋە كىبىرىسىدىن پاناھ تىلەيمەن» دېگەننى بىر قېتىم دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم.

ئاچچىقلانغاندا شەيتاندىن پاناھ تىلەش توغرىسىدا

ئەبۇيەئلا ئەھمەد ھەدىس كىتابىدا ئۇبەي ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا ئىككى ئادەم ئاچچىقلىشىپ قېلىپ، ئاچچىقلانغانلىقتىن بىرىنىڭ بۇرنىدىن قان كەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن بىر نەرسە ئۆگىتىپ قويىمەن، ئەگەر شۇنى دېسە، ئۇنىڭ ئاچچىقى يانىدۇ» دەپ "أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ"[6] «الله غا سىغىنىپ قوغلاندى شەيتاندىن پاناھ تىلەيمەن» نى دېدى.

ئىمام بۇخارى، سۇلايمان ئىبنى سەرد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېلگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا ئولتۇرغان ئىدۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىدا ئىككى كىشى تىللىشىپ قالدى. بىرى يەنە بىرىنى تىللاپ ئاچچىقلانغانلىقتىن يۈزى قىزىرىپ كېتىۋىدى،

---

[1] سۈرە نەھل 98 - ئايەت.
[2] سۇبھانەكەللاھۇممە ۋەبىھەمدىكە، ۋەتەبارەكەسمۇكە، ۋەتائالادجەددۇكە، ۋەلائىلاھە غەيرۇك.
[3] ئەئۇزۇ بىللاھىسسەمىيئىلئەلىيم مىنەششايتانىررەجىيم مىنھەمەزىھى ۋەنەفخىھى ۋەنەفەسىھى.
[4] ئاللاھۇ ئەكبەر، كەبىيرا، ئەلھەمدۇلىللاھى كەسىيرا، سۇبھانەللاھى بۇكرەتەن ۋەئەسىيلا.
[5] ئاللاھۇممە ئىننىي ئەئۇزۇبىكە مىنەششايتانىررەجىيم مىنھەمەزىھى ۋەنەفخىھى ۋەنەفەسىھى.
[6] ئەئۇزۇبىللاھى مىنەششەيتانىررەجىيم.

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن بىر سۆزنى ئۆگىتىپ قويىمەن، ئەگەر شۇنى دېسە ئۇنىڭ ئاچچىقى يانىدۇ دەپ، «أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ»[1] يەنى «اللّٰه غا سېغىنىپ قوغلاندى شەيتاندىن پاناھ تىلەيمەن» نى دېدى. ساھابىلار ھېلىقى كىشىگە: «سەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟» دېدى. ئۇ كىشى: «مەن (شەيتاندىن پاناھ تىلىگۈچى) ساراڭ ئەمەس» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

اللّٰه تائالادىن شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەش (يەنى "أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ" «اللّٰه غا سېغىنىپ قوغلاندى شەيتاندىن پاناھ تىلەيمەن» نى دېيىش) پەرزمۇ ياكى سۈننەتمۇ؟

كۆپلىگەن ئۆلىمالارنىڭ كۆز قارىشىچە اللّٰه تائالادىن شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەش سۈننەت بولۇپ. پاناھ تىلىمىگەن كىشى گۇناھكار بولۇپ قالغىدەك دەرىجىدە پەرز ئەمەس.

ئىمام رازى، ئەتا ئىبنى رەباھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «نامازدا ياكى نامازنىڭ سىرتىدا ئايەت ئوقۇماقچى بولغاندا "أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ"[2] نى دېيىش پەرزدۇر. ئىمام رازى، ئەتانىڭ يۇقىرىدىكى سۆزىنى كۈچلەندۈرۈپ اللّٰه تائالا نىڭ ﴿پاناھ تىلىگىن﴾[3] دېگەن ئايىتىنى ھۆججەت قىلىپ كەلتۈردى. بۇ "أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ"[4] نى دېيىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بۇيرۇق ئايىتىدۇر. چۈنكى، اللّٰه تائالادىن پاناھ تىلەش شەيتاننىڭ يامانلىقىنى قايتۇرىدۇ. پەرز ئۇنىڭسىز تاماملانمايدىغان نەرسىنى قىلىشمۇ پەرزدۇر. "أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ" نى دېيىش شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن ساقلىنىشقا يېتەرلىكتۇر، شۇڭلاشقا ئۇنى دېيىش پەرزدۇر.

شەيتاندىن پاناھ تىلەشنىڭ پايدىلىرى توغرىسىدا

ئۇنىڭ زۆرۈرلىكى شۇكى، ئۇ اللّٰه تائالانىڭ قۇرئانىنى ئوقۇيدىغان ئېغىزنى قۇرۇق پاراڭ ۋە قالايمىقان سۆزلەردىن تازىلايدۇ. شەيتاننىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەش اللّٰه دىن ياردەم تىلەش ۋە اللّٰه نىڭ كۈچ ـ قۇدرەتلىك زات ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشتۇر. ئىنسانلاردىن بولغان دۈشمەنگە ئوخشىمايدىغان، يۈزلەشكىلى بولمايدىغان ھەم ياخشىلىقنى قوبۇل قىلمايدىغان، ئۇنى ياراتقان اللّٰه دىن باشقىسى ئۇنىڭ يامانلىقىنى توساشقا كۈچى يەتمەيدىغان بۇ دۈشمەنگە (يەنى شەيتانغا) ئىنساننىڭ تاقابىل تۇرالمايدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشتۇر.

اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۈبھىسىزكى، مېنىڭ (ئىخلاسمەن) بەندىلىرىم ئۈستىدىن سەن ھۆكۈمرانلىق قىلالمايسەن. پەرۋەردىگارىڭ ھەقىقەتەن ھامىي بولۇشقا يېتەرلىكتۇر﴾[5].

ئادەملەردىن بولغان دۈشمەن بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن (ئاسماندىن) پەرىشتىلەر چۈشكەن ئىدى. ئادەمدىن بولغان دۈشمەن تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن كىشى شېھىت بولىدۇ. ئەمما يوشۇرۇن دۈشمەن (يەنى شەيتان) تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن كىشى (يەنى شەيتانغا قۇل بولغان كىشى) اللّٰه نىڭ رەھمىتىدىن قوغلاندى قىلىنىدۇ. ئاشكارا دۈشمەنگە (يەنى ئادەملەردىن بولغان دۈشمەنگە) يېڭىلىپ قالغان كىشى ئەجىرگە

[1] ئەئۇزۇ بىللاھ مىنەششەيتانىررەجىيم.
[2] ئەئۇزۇ بىللاھ مىنەششەيتانىررەجىيم.
[3] سۈرە نەھل 98 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] ئەئۇزۇ بىللاھ مىنەششەيتانىررەجىيم.
[5] سۈرە ئىسرا 65- ئايەت.

www.munber.org

ئېرىشىدۇ. ئەمما يۇشۇرۇن دۈشمەنگە (يەنى شەيتانغا) يېڭىلگەن كىشى توغرا يولدىن ئېزىپ كەتكەن بولىدۇ. شەيتان ئىنساننى كۆرىدىغان، ئىنسان ئۇنى كۆرەلمەيدىغان بولغاچقا، شەيتاننى كۆرىدىغان، شەيتان كۆرەلمەيدىغان اللە دىن مەلئۇن شەيتاننىڭ ئازدۇرۇپ كېتىشىدىن پاناھ تىلەش لازىمدۇر.

«ئەئۇزۇ باللهِ منَ الشَّيْطَانِ الرَّجيْم» نىڭ مەنىسى

ئۇنىڭ مەنىسى: "قوغلاندى قىلىنغان شەيتاننىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكىمدە ماڭا زىيان كەلتۈرۈشىدىن ياكى بۇيرۇلغان ئىشلارنى قىلىشتىن مېنى توساپ قويۇشىدىن، ياكى چەكلەنگەن ئىشلارنى قىلىشقا مېنى قىزىقتۇرۇشىدىن جانابى اللە تائالادىن پاناھ تىلەيمەن" دېگەنلىكتۇر. چۈنكى، اللە تائالادىن باشقىسى ئىنساننى شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن توسىيالمايدۇ. شۇڭا اللە تائالا ئىنسانلاردىن بولغان شەيتانلارنىڭ يامانلىقىدىن ئۇلارنى ئەسلىدىكى تەبىئىتىگە قايتۇرۇش ئۈچۈن، ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىپ يارىشىشقا بۇيرۇدى ۋە شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن اللە دىن پاناھ تىلەشكە بۇيرۇدى. چۈنكى، شەيتان يارىشىشنى قوبۇل قىلمايدۇ ۋە ھەرقانداق ياخشىلىقمۇ ئۇنىڭغا تەسىر قىلمايدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئەسلى تەبىئىتى ناچار، ئۇنى ياراتقان اللە دىن باشقىسى ئىنسانلاردىن ئۇنىڭ يامانلىقىنى توسىيالمايدۇ.

اللە تائالا بۇ توغرىسىدا تۆۋەندىكى ئايەتلەردە مۇنداق دېدى: ﴿ئەپۇنى دوست تۇتقىن، ياخشىلىققا (يەنى ياخشى سۆز قىلىشقا، ياخشى ئىش قىلىشقا) بۇيرۇغىن، نادانلار بىلەن تەڭ بولمىغىن (يەنى نادانلارنىڭ قىلغىنىنى قىلماي، ئۇلارغا مۇلايىم بولغىن﴾[1] بۇ ئايەت ئىنسانلاردىن بولغان شەيتانلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش توغرىسىداكەلگەن بولۇپ، ئاندىن اللە تائالا (ئىنسانلاردىن بولمىغان شەيتانلاردىن پاناھ تىلەشكە بۇيرۇپ) مۇنداق دېدى: ﴿ئەگەر شەيتان ساڭا ۋەسۋەسە قىلسا، (شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىدىن) اللە غا سېغىنىپ پاناھ تىلىگىن. اللە ھەقىقەتەن (سۆزۈڭنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر (ئىشىڭنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾[2].

اللە تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇلارنىڭ قىلغان) يامانلىقىغا (ئەپۇ قىلىش بىلەن) ياخشىلىق قىلغىن، ئۇلارنىڭ (سېنى) سۈپەتلەشلىرىنى (يەنى ئۇلارنىڭ ساڭا قىلغان مەسخىرىسىنى) بىز ئوبدان بىلىمىز ئېيتقىنكى، پەرۋەردىگارىم! ساڭا سېغىنىپ شەيتانلارنىڭ ۋەسۋەسىلىرىدىن پاناھ تىلەيمەن پەرۋەردىگارىم! ساڭا سېغىنىپ شەيتانلارنىڭ ماڭا ھەمرا بولۇشىدىن پاناھ تىلەيمەن﴾[3].

اللە تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ياخشى ئىش بىلەن يامان ئىش باراۋەر بولمايدۇ، ياخشى خىسلەت ئارقىلىق (يامان خىسلەتكە) تاقابىل تۇرغىن، (شۇنداق قىلساڭ) سەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ. بۇ خىسلەتكە پەقەت سەۋرچان ئادەملەرلا ئېرىشەلەيدۇ، بۇ خىسلەتكە پەقەت بۈيۈك نېسىۋە ئىگىسىلا ئېرىشەلەيدۇ. ئەگەر شەيتان سېنى ۋەسۋەسە قىلىپ (يۇقىرىقى خىسلەتنى ئۆزلەشتۈرمەسلىككە كۈشكۈرتسە) اللەغا سېغىنىپ (شەيتاننىڭ شەررىدىن) پاناھ تىلىگىن، اللە ھەقىقەتەن (بەندىلىرىنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (ئىشلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾[4].

شەيتاننىڭ شەيتان دەپ ئاتىلىشى توغرىسىدا

(1) سۈرە ئەئراف 199- ئايەت.
(2) سۈرە ئەئراف 200 - ئايەت.
(3) سۈرە مۆئمىنۇن 96 — 98 - ئايەتكىچە.
(4) سۈرە فۇسسىلەت 34 – 36 - ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئەرەب تىلىدا شەيتان دېگەن سۆز «يىراق بولدى» دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان. سەۋەبى شۇكى، ئۇ ئۆزىنىڭ شەيتانلىق تەبىئىتى بىلەن ئىنسانىنىڭ تەبىئىتىدىن يىراقتۇر ۋە ئۆزىنىڭ يامانلىقلىرى بىلەن ھەممە ياخشىلىقتىن يىراقتۇر. ئۇ ئوتتىن يارىتىلغانلىقى ئۈچۈن «كۆيۈپ كەتكىلى ئاز قالدى» دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان دېگەن كۆز قاراشلارمۇ بار. ئۆلىمالارنىڭ ئىچىدىن ھەر ئىككى كۆز قاراش توغرا، لېكىن ئەۋۋەلقى كۆز قاراش كۈچلۈكرەك دېگەنلەر بار. شۇڭا ئەرەبلەر، جىندىن بولسۇن، ئىنساندىن بولسۇن، ھايۋاندىن بولسۇن ھەددىدىن ئاشقۇچىلارنى «شەيتان» دەپ ئاتايدۇ.

اللہ تائالا قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇنىڭدەك (يەنى بۇ مۇشرىكلارنى ساڭا دۈشمەن قىلغاندەك) ئىنسانلار ۋە جىنلارنىڭ شەيتانلىرىنى ھەر بىر پەيغەمبەرگە دۈشمەن قىلدۇق﴾[1].

ئىمام ئەھمەد «مۇسنەد» دېگەن كىتابىدا ئەبۇزەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئى ئەبۇزەر! سەن اللہ تائالادىن ئىنسان ۋە جىنلاردىن بولغان شەيتانلارنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلىگىن!». ئاندىن مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: «ئىنسانلاردىنمۇ شەيتان بولامدۇ؟» دەپ سورىسام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە، شۇنداق» دەپ جاۋاب بەردى.

ئىمام مۇسلىم كىتابىدا يەنە ئەبۇزەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئايال كىشى، ئېشەك ۋە قارا ئىت نامازنى بۇزىدۇ»[2] دېدى. مەن: ئى اللہ نىڭ پەيغەمبىرى! نېمىشقا قىزىل ۋە سېرىق ئىتلار نامازنى بۇزماي، قارا ئىت بۇزىدۇ؟ دەپ سورىسام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «قارا ئىت شەيتاندۇر» دەپ جاۋاب بەردى.

ئىبنى جەرىر مۇنداق دەپ رىۋايەت قىلىدۇ: ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قېچىرغا مىنگەن ئىدى، قېچىر قىيىق ئېتىشقا باشلىدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب قېچىرنى ئۇرغانسېرى قېچىر تېخىمۇ قىيىق ئېتىپ كەتتى. ئاندىن ئۆمەر قېچىردىن چۈشۈپلا: «مېنى شەيتانغا مىندۈرۈپ قويۇپسىلەر مەن ئۇنىڭدىن چۈشكەن ۋاقتىمدا ئۆزەمنى يوقىتىپ قويغاندەك ھېس قىلدىم» دېدى.

﴿الرَّجِيْمُ﴾ نىڭ مەنىسى توغرىسىدا

﴿الـــرَّجِيْمُ﴾ دېگەن پۈتۈن ياخشىلىقتىن قوغلاندى قىلىندى دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ ھەقتە اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(بىز بارلىق ئاسمانلاردىن) ئەڭ يېقىن ئاسماننى چىراقلار (يەنى يورۇق يۇلتۇزلار) بىلەن بېزىدۇق ۋە ئۇلارنى (پەرىشتىلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئوغرىلىقچە تىڭشاشقا ئۇرۇنغان) شەيتانلارنى ئاتىدىغان نەرسە قىلدۇق (يەنى شەيتانلار يۇلتۇزلاردىن چىققان شولا بىلەن ئېتىلىدۇ)، شەيتانلارغا (ئاخىرەتتە) دوزاخ ئازابىنى تەييارلىدۇق﴾[3] اللہ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز ھەقىقەتەن يېقىن ئاسماننى يۇلتۇزلار (نۇرى) بىلەن زىننەتلىدۇق. اللەنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچى ھەر بىر شەيتاندىن ئۇنى قوغدىدۇق. ئۇلار پەرىشتىلەرنىڭ (سۆزلىرىدىن ھېچ نەرسىنى) ئاڭلىيالمايدۇ، ئۇلار، قوغلىنىشى ئۈچۈن، ھەر تەرەپتىن ئاققۇچى يۇلتۇزلار بىلەن ئېتىلىدۇ، ئۇلار (ئاخىرەتتە) دائىملىق ئازابقا قالىدۇ. لېكىن (ئاسمان

---

[1] سۈرە ئەنئام 112- ئايەتنىڭ بىر قىسمى

[2] ئايال كىشى نامازنىڭ ئالدىدىن ئۆتسە، نامازنى بۇزۇش ئىسلامنىڭ باشلىرىدىكى ھۆكۈم بولۇپ كېيىن ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان.

[3] سۈرە مۇلك 5 - ئايەت

خەۋەرلىرىدىن) ئوغرىلىقچە بىر نەرسە ئاڭلىغان شەيتاننى يورۇق يۇلتۇز قوغلاپ (كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ)﴾[1].

الله تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار چوقۇم: «كۆزلىرىمىز باغلىنىپ قالدى، بەلكى سېھىرلەنگەن قەۋم بولۇپ قالساق كېرەك» دېيىشىدۇ. بىز ئاسماندا بۇرۇجلارنى ياراتتۇق ۋە كۆزەتكۈچىلەر ئۈچۈن ئاسماننى (يۇلتۇزلار بىلەن) بېزىدۇق ھەر بىر قوغلاندى شەيتاندىن ئاسماننى قوغدىدۇق لېكىن (ئاسمان خەۋەرلىرىگە) ئوغرىلىقچە قۇلاق سالماقچى بولغان شەيتاننى روشەن ئاقار يۇلتۇز قوغلاپ يېتىدۇ (يەنى ھالاك قىلىدۇ)﴾[2] يەنە «ئازدۇرغۇچى» دېگەن مەنىنىمۇ بىلدۈرىدۇ دەيدىغان كۆز قاراشلارمۇ بار. چۈنكى، شەيتان كىشىلەرنى ئۆزىنىڭ ۋەسۋەسلىرى ۋە گۇللاشلىرى بىلەن ئازدۇرىدۇ. بۇ كۆز قاراشتىن ئالدىنقى كۆز قاراش كۈچلۈكرەكتۇر.

﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ سۈرە فاتىھە نىڭ بىرىنچى ئايىتىدۇر

ساھابىلار «قۇرئان كەرىمنى» ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ بىلەن باشلىغان ئىدى. ئۆلىمالارنىڭ ھەممىسى ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ نى سۈرە نەملىنىڭ بىر ئايىتى ئىكەنلىكى ھەققىدە بىرلىككە كەلدى. ئاندىن ئۇلار ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ زادى ھەر بىر سۈرىنىڭ ئالدىدا كەلگەن ئۆز ئالدىغا ئايرىم بىر ئايەتمۇ ياكى ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ يېزىلىپ كەلگەن ھەر بىر سۈرىنىڭ بىر ئايىتىمۇ ياكى بولمىسا ھەر بىر سۈرىنىڭ يېرىم ئايىتىمۇ، دېگەن مەسىلىدە ئىختىلاپلىشىپ قالدى. ساھابىلاردىن ئىبنى ئاببا‌س، ئىبنى ئۆمەر، ئىبنى زۇبەير، ئەبۇھۈرەيرە، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار، تابىئىنلاردىن ئەتا، تائۇس، سەئىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير، مەكھۇل ۋە زۆھرى قاتارلىقلار ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ تەۋبە سۈرىسىدىن باشقا ھەر بىر سۈرىنىڭ بېشىدىكى بىر ئايەتتۇر دېگەن قاراشتا بولۇپ، ئابدۇللا ئىبنى مۇبارەك، ئىمام شافىئىي، ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل بىر رىۋايىتىدە، ئىسھاق ئىبنى راھويە ۋە ئەبۇئۇبەيدە قاسىم ئىبنى سالام قاتارلىقلار يۇقىرىقى پىكىرگە قوشۇلىدۇ.

ئىمام مالىك، ئەبۇھەنىيفە ۋە ئۇلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ سۈرە فاتىھەنىڭ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سۈرىلەرنىڭ بىر ئايىتى ئەمەس دەيدۇ. ئىمام داۋۇد ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ ھەر بىر سۈرىنىڭ بېشىدا كېلىدىغان لېكىن مەزكۇر سۈرىگە تەۋە بولمىغان ئايرىم بىر ئايەتتۇر دەيدۇ. بۇ پىكىر ئىمام ئەھمەدنىڭ يەنە بىر خىل كۆز قارىشىدۇر.

قىرائەت ئاشكارا قىلىنىپ ئوقۇلغان نامازدا ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ نى ئاشكارا ياكى ئىچىدە ئوقۇش توغرىسىدا

﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ سۈرە فاتىھەنىڭ ئىچىدىكى ئايەت ئەمەس دېگۈچىلەرنىڭ ۋە ئۇ ھەر بىر سۈرىنىڭ بېشىدا كېلىدىغان، لېكىن ئۇ سۈرىگە تەۋە بولمىغان ئايرىم بىر ئايەتتۇر دېگۈچىلەر بۇ كۆز قارىشىغا ئاساسەن، ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ نامازدا ئاشكارا ئوقۇلمايدۇ ـ دەيدۇ. ئەمما ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ نى ھەر بىر سۈرىنىڭ بېشىدىكى بىر ئايەت دېگۈچىلەر ئۇنى ئاشكارا ئوقۇش ياكى ئىچىدە ئوقۇش

[1] سۈرە سافافات 6 ـــ 10 ـ ئايەتكىچە.
[2] سۈرە ھىجر 15 ـــ 18 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

توغرىسىدا ئىختىلاپلىشىپ قالدى. بۇلارنىڭ ئىچىدىن ئىمام شافىئىي ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ سۈرە فاتىھە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سۈرىلەر بىلەن ئاشكارا ئوقۇلىدۇ دېدى. بۇ ساھابىلار، تابىئىنلار ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ سەلەپ ۋە خەلەپ ئىماملىرىدىن بولۇپ بىر تۈركۈم ئالىملارنىڭ تۇتقان يولىدۇر.

﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى ساھابىلەرنىڭ ئىچىدىن ئەبۇھۇرەيرە، ئىبنى ئۆمەر، ئىبنى ئابباس ۋە مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم قاتارلىقلارمۇ ئاشكارا ئوقۇغان.

ئىبنى ئابدۇلبەر ۋە بەيھەقى قاتارلىقلار ئۆمەر ۋە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنىڭ ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى ئاشكارا ئوقۇيدىغانلىقىنى رىۋايەت قىلدى. ئىمام خەتىب تۆت خەلىپە يەنى ئەبۇبەكرى، ئۆمەر، ئوسمان، ۋە ئەلى قاتارلىقلاردىن ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى نامازدا ئاشكارا ئوقۇغانلىقىنى رىۋايەت قىلدى. لېكىن بۇ ئاجىز رىۋايەتتۇر. تابىئىنلاردىن ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى ئاشكارا ئوقۇشقا قوشۇلغانلار سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئىكرىمە، ئەبۇقالابە، ۋە زۆھرى، ئەلى ئىبنى ھەسەن، ئۇنىڭ بالىسى مۇھەممەد، سەئىد ئىبنى مۇسەييىب، ئەتا، تائۇس، مۇجاھىد، سالىم، مۇھەممەد ئىبنى كەئىب قۇرەزى، ئەبۇبەكرى ئىبنى مۇھەممەد ئەمر ئىبنى ھەزمى، ئەبۇۋائىل، ئىبنى سىرىين، مۇھەممەد ئىبنى مۇنكەدىر، ئەلى ئىبنى ئابدۇللا ئىبنى ئابباس، ئۇنىڭ ئوغلى مۇھەممەد، ئىبنى ئۆمەرنىڭ ئازاد قىلىنغان قۇلى نافىئ، زەيد ئىبنى ئەسلەم، ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز، ئەزرەق ئىبنى قەيس، ھەبىب ئىبنى ئەبۇسابىت، ئەبۇشەئىسائى، مەكھۇل ۋە ئابدۇللا ئىبنى مەئقەل ئىبنى مۇقرىن قاتارلىقلاردۇر.

ئىمام بەيھەقى ئابدۇللا ئىبنى سافۋان ۋە مۇھەممەد ئىبنى ھەنەفىيە، ئىبنى ئابدۇلبەر ئەمر ئىبنى دىينارنى مەزكۇر ئىسىملارغا قوشۇپ بايان قىلدى. ئۇلارنىڭ دەلىلى ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ سۈرە فاتىھەنىڭ بىر بۆلىكى، شۇڭا ئۇمۇ سۈرە فاتىھەنىڭ باشقا بۆلەكلىرىگە ئوخشاش ئاشكارا ئوقۇلىدۇ.

يەنە ئىمام نەسەئى، ئىبنى خۇزەيمە، ئىبنى ھىببان ۋە ھاكىم قاتارلىقلار كىتابلىرىدا ئەبۇھۇرەيرىنىڭ كىشىلەرگە ناماز ئوقۇپ بەرگەندە ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى ئاشكارا ئوقۇغانلىقىنى ۋە نامازدىن كېيىن مەن سىلەرگە نامازنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىزىغا ئوخشاش ئوقۇپ بەردىم، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. بۇ رىۋايەتنى ئىمام دارىقۇتنى، ئىمام خەتىب، ئىمام بەيھەقى ۋە ئۇلاردىن باشقىلارمۇ توغرا دەپ قارىغان.

ئىمام بۇخارى كىتابىدا ئەنەس ئىبنى مالىكتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىرائىتى توغرۇلۇق سورالغاندا، ئۇنىڭ مۇنداق جاۋاب بەرگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرائەتنى سوزۇپ ـ سوزۇپ قىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرائەتنى ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ بىلەن باشلاپ، ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ﴾، ﴿ ٱلرَّحۡمَٰنِ ﴾، ﴿ ٱلرَّحِيمِ ﴾ لارنى سوزۇپ ئوقۇيتتى. ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد، ئىبنى خۇزەيمە ۋە ھاكىملار كىتابلىرىدا ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرائەت قىلغان چاغدا ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾، ﴿ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾، ﴿ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾، ﴿ مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴾ دەپ ھەر بىر ئايەتنى ئۈزۈپ ـ ئۈزۈپ ئوقۇيتتى دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

ئىمام شافىئىي ۋە ھاكىم قاتارلىقلار ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مۇئاۋىيە مەدىنىدە ناماز ئوقۇپ بېرىپ ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى ئىچىدە ئوقۇغان ئىدى. نامازغا قاتناشقان مۇھاجىرلار مۇئاۋىيەنىڭ بۇ ئىشىنى ياقتۇرمىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇئاۋىيە ئىككىنچى قېتىم ناماز

www.munber.org

ئوقۇغاندا ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى ئاشكارا ئوقۇدى ››. دارۇقۇتنى بۇ ھەدىسنى توغرا دېدى. مۇشۇ ھەدىس ۋە ئەسەرلەرنىڭ[1] ھەممىسى نامازدا ﴿بِسْمِ اللهِ الرحْمنِ الرحِيمِ﴾ نىڭ ئاشكارا ئوقۇلىدىغانلىقىنى دەلىللەيدۇ.

ئالىملارنىڭ بىر بۆلىكى ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نامازدا ئاشكارا ئوقۇلمايدۇ دەيدىغان كۆز - قاراشقا ئىگە. تۆت خەلىپە (يەنى ئەبۇبەكرى، ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلى)، ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغەففەل قاتارلىقلاردىن، تابىئىنلارنىڭ بىر تۈركۈم سەلەف ئۆلىمالىرىدىن ۋە بىر تۈركۈم خەلەف ئۆلىمالاردىن ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى ئىچىدە ئوقۇغانلىقى رىۋايەت قىلىندى. بۇ ئىمام ئەبۇھەنىيفە، سەۋرى ۋە ئەھمەد ئىبنى ھەنبەلنىڭ تۇتقان يولىدۇر. ئىمام مالىك بولسا ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ مەيلى ئاشكارا بولسۇن ياكى ئىچىدە بولسۇن نامازدا پەقەت ئوقۇلمايدۇ، دېگەن كۆز قاراشتىدۇر. بۇ خىل كۆز قاراشتىكىلەر ئىمام مۇسلىمنىڭ كىتابىدىكى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى دەلىل قىلىدۇ: ‹‹ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنى تەكبىر ئېيتىش بىلەن ۋە ﴿ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾ نى قىرائەت قىلىش بىلەن باشلايتتى ››.

ئىمام بۇخارى بىلەن مۇسلىمنىڭ كىتابلىرىدا ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنىمۇ دەلىل قىلىپ كەلتۈردى: ‹‹ مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، ئەبۇبەكرى، ئۆمەر ۋە ئوسمانلارنىڭ كەينىدە ناماز ئوقۇدۇم. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قىرائەتنى ﴿ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾ بىلەن باشلايتتى ››. ئىمام مۇسلىم: ئەنەس ‹‹ ئۇلار ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى قىرائەت قىلىشتىن بۇرۇن ياكى قىرائەتتىن كېيىن ئوقۇمايتتى ›› دېگەنىدى دەيدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغەففەلمۇ يۇقىرىقىدەك سۆزلەرنى قىلغان. مانا مۇشۇلار ئالىملارنىڭ بۇ مەسىلىدە ئوتتۇرىغا قويغان دەلىللىرىدۇر. بۇ مەسىلىدە پەرق چوڭ ئەمەس، چۈنكى، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ كەلتۈرگەن دەلىللىرىگە ئاساسەن ئالىملار ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نى ئاشكارا ياكى ئىچىدە ئوقۇسىمۇ بولىدۇ دېگەن پىكىردە بىرلىككە كەلدى.

﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل كىتابىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلىغىنىڭ ئارقىسىغا مىنگىشىپ ماڭغان بىر ساھابىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ‹‹ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلىغى تېيىلىپ كەتتى. مەن ‹‹ شەيتان ھالاك بولسۇن ›› دېگەن ئىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ‹‹ شەيتان ھالاك بولسۇن دېمە، ئەگەر ئۇنداق دېسەڭ شەيتان تېخىمۇ چوڭچىلىق قىلىپ مېنىڭ كۈچۈم بىلەن يىقىلدى دەيدۇ. ئەگەر الله نىڭ ئىسمى بىلەن ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ دېسەڭ شەيتان كىچىكلەشكە باشلاپ خۇددى چىۋىنچىلىك بولۇپ قالىدۇ ›› دېگەن ئىدى.

"الله" دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى توغرىسىدا

"الله" دېگەن سۆز پۈتۈن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان زاتقا خاس ئىسىمدۇر. "الله" دېگەن بۇ ئىسىم ھەممە سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەنگەنلىكى ئۈچۈن ئىسمى ئەزەم (يەنى كاتتا ئىسىم) دەپ ئاتىلىدۇ. "الله" دېگەن سۆز "الله" نىڭ باشقا ئىسىملىرىنىڭ ھەممىسى بىلەن سۈپەتلىنىپ كېلىدۇ.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللەدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ئۇ (مۇتلەق) پادىشاھتۇر (يەنى پۈتۈن مەخلۇقاتنىڭ مالىكىدۇر)، پاكتۇر (يەنى ھەممە نۇقساندىن پاكتۇر)، (مۆمىنلەرگە)

---

[1] ساھابە ۋە تابىئىنلارنىڭ سۆزى ۋە ئىش - ھەرىكەتلىرى ئەسەر دېيىلىدۇ.

www.munber.org

سالامەتلىك بېغىشلىغۇچىدۇر، (دوستلارنى قورقۇنچتىن، ئازابتىن) ئەمىن قىلغۇچىدۇر، ھەممىنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر، غالىبتۇر، قەھر قىلغۇچىدۇر، ئۇلۇغلۇق ئىگىسىدۇر، (مۇشرىكلارنىڭ) شېرىك كەلتۈرگەن نەرسىلىرىدىن پاكتۇر، الله (ھەممىنى) ياراتقۇچىدۇر، (يوقلۇقتىن) پەيدا قىلغۇچىدۇر، (ھەممە نەرسىگە) سۈرەت (شەكىل) بېغىشلىغۇچىدۇر، ئەڭ چىرايلىق ئىسىملارغا ئىگىدۇر، ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەر ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتىپ تۇرىدۇ، ئۇ غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾[1] يۇقىرىقى ئايەتلەرنىڭ ھەممىسىدە الله نىڭ "الله" دېگەن سۆزىدىن باشقا ئىسىملىرى "الله" دېگەن ئىسمىنىڭ سۈپەتلىرى بولۇپ كەلگەن.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە دەپ ئاتىساڭلارمۇ بولىدۇ، رەھمان دەپ ئاتىساڭلارمۇ بولىدۇ، قايسىسىنى ئاتىساڭلار (ھەممىسى ياخشىدۇر). چۈنكى، اللەنىڭ نۇرغۇن گۈزەل ئىسىملىرى بار. دېگىن، نامىزىڭدا (قىرائەتنى) (مۇشرىكلار ئاڭلاپ قېلىپ ساڭا ئەزىيەت يەتكۈزمەسلىكى ئۈچۈن) يۇقىرى ئاۋاز بىلەنمۇ ئوقۇمىغىن﴾[2] ئەبۇھۇرەيرە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «الله نىڭ توقسان توققۇز ئىسمى بار، كىمكى ئۇ ئىسىملارنى يادلىسا جەننەتكە كىرىدۇ».

﴿ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نىڭ مەنىسى توغرىسىدا

﴿ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ مېھرى - شەپقەتنىڭ چوڭقۇر مەنىسىنى بىلدۈرىدىغان مەنىداش ئىككى ئىسىمدۇر. "رەھمان" دېگەن سۆز مېھرى - شەپقەت جەھەتتە "رەھىم" دېگەن سۆزدىن كەڭرى مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئىبنى جەرىرنىڭ سۆزىچە بۇ پىكىردە ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىمۇ بىردەكلىككە ئىگە.

ئىمام قۇرتۇبى شۇ ئىككى ئىسىمنىڭ مەنىداش سۆز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى سۈپىتىدە ئىمام تىرمىزى، ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىس قۇددىسىدا مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالا مۇنداق دېدى: «مەن ناھايىتى شەپقەتلىكتۇرمەن، مېھرى - شەپقەتنى ياراتتىم. ئاراڭلاردىكى بۇ مېھرى - شەپقەت مېنىڭ "ناھايىتى شەپقەتلىك" دېگەن ئىسمىمدىن چىقىرىلغان بىر ئىسىمدۇر. شەپقەتنى ئۈزۈۋەتمەي كىشىلەرگە شەپقەت قىلىپ تۇرغان كىشىگە مەنمۇ شەپقىتىمنى ئۈزۈۋەتمەيمەن. كىشىلەرگە قارىتا شەپقەتنى ئۈزۈۋېتىپ شەپقەت قىلمىغان كىشىدىن مەنمۇ ئۆز شەپقىتىمنى ئۈزۈۋەتتىم» دەيدۇ.

بۇ ھەدىس "رەھمان" بىلەن "رەھىم" نىڭ بىر تۈپ سۆزدىن تۈرلەنگەنلىكىگە دەلىلدۇر. ئەينى زاماندىكى ئەرەبلەرنىڭ الله نىڭ "رەھمان" يەنى "ناھايىتى شەپقەتلىك" دېگەن ئىسمىنى ئىنكار قىلىشى، ئۇلارنىڭ الله تائالانى ۋە ئۇنىڭغا لايىق بولىدىغان نەرسىلەرنى بىلمىگەنلىكىنىڭ سەۋەبىدىندۇر. ئەبۇئەلى پارىسى: الله نىڭ "رەھمان" يەنى "ناھايىتى شەپقەتلىك" دېگەن ئىسمى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە، مۆمىن ۋە كاپىرلارغا[3] بولىدىغان ھەممە شەپقەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان الله تائالاغىلا خاس بىر ئىسىمدۇر، دېدى.

الله نىڭ "رەھىم" يەنى "ناھايىتى مېھرىبان" دېگەن ئىسمى مۆمىنلارگىلا خاس بىر ئىسىمدۇر. الله بۇ توغرىسىدا مۇنداق دېدى: ﴿الله مۆمىنلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[4] الله تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىن بەندىلىرىگە قارىتا ئۆزىنىڭ ناھايىتى مېھرىبان دېگەن ئىسمىنى كەلتۈردى. ئىبنى ئاباس: «﴿ ٱلرَّحۡمَٰنِ

---

[1] سۈرە ھەشر 23 — 24 - ئايەتلەر.
[2] سۈرە ئىسرا 110 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] كاپىرلار ئاخىرەتتە الله نىڭ رەھمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ
[4] سۈرە ئەھزاب 43 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ﭐلرَّحِيمِ﴾ ناھايىتى نازۇك ئىككى ئىسىمدۇر، ئۇنىڭ بىرسى مېھرىبانلىق مەنىسىنى بىلدۈرۈشتە يەنە بىرسىدىن كۈچلۈكرەكتۇر، دېدى.

ئىبنى جەرىر مۇنداق دېدى: سىررى ئىبنى يەھيا تەمىيمى، ئوسمان ئىبنى زۇفەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالانىڭ ”رەھمانىررەھىم“ دىكى ”ئەررەھمان“ دېگەن ئىسمى مەيلى مۆمىن بولسۇن، ياكى كاپىر بولسۇن پۈتكۈل مەخلۇقاتلارغا ئومۇمدۇر. ”ئەررەھىم“ دېگەن ئىسمى مۆمىن بەندىلەرگىلا خاستۇر. تەپسىرشۇناسلار: شۇڭا الله تائالا ”ئەررەھمان“ دېگەن ئىسمىنى قۇرئاننىڭ ماۋۇ ﴿ناھايىتى شەپقەتلىك زات الله ئەرش ئۈستىدە (ئۆزىگە لايىق رەۋىشتە) قارار ئالدى﴾[1] دېگەن ئايەتلىرىدە كەلتۈردى. بۇنداق دېيىشنىڭ سەۋەبى، الله نىڭ شەپقىتى بارلىق مەخلۇقاتلارغا ئومۇمىي بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. الله تائالا ”ئەررەھىم“ دېگەن ئىسمىنى ﴿الله مۆمىنلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[2] دېگەن ئايىتىدە پەقەت مۆمىنلەرگىلا خاس قىلىپ كەلتۈردى. الله نىڭ شەپقىتى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بارلىق مەخلۇقاتلارغا ئومۇمىي بولغانلىقى ئۈچۈن، الله نىڭ ”رەھمان“ دېگەن ئىسمى مېھرى - شەپقەت مەنىسىنى بىلدۈرۈشتە الله نىڭ ”ئەررەھىم“ دېگەن سۆزىدىن چوڭقۇرراقتۇر. لېكىن تۆۋەندىكى دۇئادا بۇ ئىككى ئىسىم مېھرى - شەپقەت مەنىسىنى ئوخشاش دەرىجىدە ئىپادىلەپ كەلگەن: دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە مېھرى - شەپقەتلىك بولغان زاتتىن تىلەيمەن[3].

”ئەررەھمان“ دېگەن ئىسىم پەقەت الله تائالاغىلا خاس بولۇپ، باشقا بىرسى ئۇ ئىسىم بىلەن ئاتالمىدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿«الله دەپ ئاتىساڭلارمۇ بولىدۇ، رەھمان دەپ ئاتىساڭلارمۇ بولىدۇ، قايسىنى ئاتىساڭلار (ھەممىسى ياخشىدۇر). چۈنكى، اللەنىڭ نۇرغۇن گۈزەل ئىسىملىرى بار» دېگىن﴾[4] (يۇقىرىدىكى ئايەتتە الله تائالا ”ئەررەھمان“ دېگەن ئىسمىنى ئۆزىگىلا خاس قىلىپ كەلتۈردى).

مۇسەيلىمە كاززاپ پەيغەمبەرلىكنى دەۋا قىلىپ چىققاندا ئۆزىنى ”رەھمانۇل يامامە“ (يەنى يامامىنىڭ شەپقەتچىسى) دەپ ئاتىۋالغاندا، الله ئۇنىڭغا يالغانچىلىقنىڭ تونىنى كىيگۈزدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يالغانچىلىق بىلەن ئالەمگە تونۇلۇپ ”مۇسەيلىمە كاززاب“ دەپ ئاتالدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن پۈتۈن ئەرەب خەلقى يالغانچىلىقتا شۇنى مىسال كەلتۈرىدىغان بولدى. مۇسەيلىمە ئۆزىنى ”رەھمانۇل يامامە“ (يەنى يامامىنىڭ شەپقەتچىسى) دەپ ئاتىۋالغاندا، ئۇنىڭغا ئازغۇنلۇقتا بىللە بولغان ئادەملەردىن باشقىسى ئەگەشمىدى.

الله تائالا ”ئەررەھىم“ (يەنى ناھايىتى مېھرىبان) دېگەن سۈپىتى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سۈپەتلىرى بىلەن باشقىلارنى سۈپەتلەپ كەلتۈردى. الله تائالا بۇ توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى ئىنسانلار!) شۈبھىسىزكى، سىلەرگە ئۆز ئاراڭلاردىن پەيغەمبەر كەلدى. سىلەرنىڭ كۈلپەت چېكىشىڭلار ئۇنىڭغا ئېغىر تۇيۇلىدۇ؛ ئۇ سىلەرنىڭ (ھىدايەت تېپىشىڭلارغا) ھېرىستۇر، مۆمىنلەرگە ئامراقتۇر، ناھايىتى كۆيۈمچاندۇر﴾[5].

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۈبھىسىزكى، بىز ئىنساننى ئارىلاشما مەنى (يەنى ئەر بىلەن ئايالنىڭ مەنىيسى) دىنياراتتۇق، ئۇنى بىز (شەرىئەت تەكلىپلىرى بىلەن) سىنايمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى بىز

---

[1] سۈرە تاھا 5 - ئايەت.
[2] سۈرە ئەھزاب 43 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] رحمان الدنيا والآ خرة و رحيمهما (رەھمانۇددۇنيا ۋەلئاخىرەتى ۋۇ رەھىمەھما)
[4] سۈرە ئىسرا 110 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] سۈرە تەۋبە 128 - ئايەت.

www.munber.org

(ئۇنى نازىل قىلغان ئايەتلىرىمىزنى ئاڭلىسۇن، كائىناتنى ياراتقۇچىنىڭ بىرلىكىگە دالالەت قىلىدىغان دەلىللەرنى كۆرسۇن دەپ) ئاڭلايدىغان، كۆرىدىغان قىلىپ ياراتتۇق﴾[1] (مانا يۇقىرىدىكى بۇ ئايەتلەردە الله تائالا ئۆزىنىڭ مېھرىبان، ئاڭلايدىغان ۋە كۆرىدىغانغا ئوخشاش سۈپەتلىرى بىلەن باشقىلارنى سۈپەتلەپ كەلدى) ت.

يۇقىرىقىلارنى خۇلاسىلىغاندا، الله نىڭ ئىسىملىرىنىڭ ئىچىدىن "الله" ئۆزىدىن باشقا بىرسىنىمۇ ئاتىغان ئىسىملار بار. مەسىلەن: "ئەررەھىم" گە ئوخشاش ۋە يەنە الله تائالاغىلا خاس ئاتالغۇ بولۇپ كېلىدىغان: "الله، ئەررەھمان، خالىق ۋە راززاق" دېگەندەك ئىسىملىرىمۇ بار. شۇڭا الله تائالا بىسمىللانى "الله" دېگەن ئىسمى بىلەن باشلاپ ئۆزىنى "ئەررەھمان" دېگەن سۈپەت بىلەن ئۇنىڭدىن كېيىن "ئەررەھىم" دېگەن سۈپەت بىلەن سۈپەتلەيدۇ. "ئەررەھمان" دېگەن سۈپەت بىلەن بۇرۇن سۈپەتلىنىشى، ئۇ "ئەررەھىم" دېگەن سۈپىتىگە قارىغاندا الله تائالاغا خاس بولغانلىقى، باشقا سۈپەتلىرىدىن ئۇلۇغراق ۋە مەشھۇرراق بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ نىڭ مەنىسى توغرىسىدا

ئەبۇجەئفەر ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: ﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾ الله تائالادىن باشقا ئىبادەت قىلىنىدىغان يالغان ئىلاھلارغا ۋە الله ياراتقان مەخلۇقاتلارغا ئەمەس، بەلكى الله نىڭ ئۆز بەندىلىرىگە ئاتا قىلغان سان ـ ساناقسىز نېمەتلىرى ئۈچۈن پەقەت الله تائالاغا شۈكۈر قىلىشتۇر. بۇ نېمەتلەر شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئىنسانلارغا كۈندىلىك تۇرمۇشىدا ھەر خىل رىزىقلارنى بېرىش ۋە مەڭگۈلۈك ئاخىرەت ئالىمىدە مەڭگۈلۈك راھەت ئورنى بولغان جەننەتكە يەتكۈزىدىغان توغرا يولنى بىزگە بىلدۈرۈپ، ئۇ يولدا مۇستەھكەم مېڭىشىمىزغا چاقىرىش بىلەن بىرگە، ئىنسانلارنىڭ پۈتۈن ئەزالىرىنى الله ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ساق ـ سالامەت قىلىپ بەرگەنلىكىدىندۇر. ئىبنى جەرىر: ﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾، الله ئۆزىنى مەدھىيىلىگەن بىر مەدھىيە سۆزىدۇر. شۇنداقلا الله بەندىلىرىگە سىلەر الله غا ھەمدۇ ئېيتىڭلار، دېگەندەك بەندىلىرىنى ئۆزىگە ھەمدۇ ئېيتىشقا بۇيرۇشىدۇر، دەيدۇ.

﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾ الله نى چىرايلىق ئىسىملىرى ۋە ئالى سۈپەتلىرى بىلەن مەدھىيىلەش. ئەششۇكرۇ لىللاھ (يەنى الله غا شۈكرى بولسۇن) الله نىڭ بەرگەن نېمەتلىرى ئۈچۈن ئۇنى مەدھىيىلەش بولىدۇ دېگەن كۆز قاراشلارمۇ بار.

" ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ " (يەنى الله تائالاغا مەدھىيە) دېگەن سۆز بىلەن "الله غا شۈكرى" دېگەن سۆزنىڭ پەرقى توغرىسىدا

ئىنچىكە مۇلاھىزە قىلىپ كۆرسەك، "الله غا مەدھىيە" دېگەن سۆز ئىشلىتىلىش جەھەتتە "الله تائالاغا شۈكرى" دېگەن سۆزدىن مەنىسى كەڭرەكتۇر. چۈنكى، "مەدھىيىلەش" بىر نەرسىنىڭ خاس سۈپەتلىرىگە ۋە خاس بولمىغان سۈپەتلىرىگە قارىتىلغان بولسا، "شۈكۈر ئېيتىش" (يەنى رەھمەت ئېيتىش) بىر نەرسىنىڭ خاس بولمىغان سۈپەتلىرىگە قارىتىلىدۇ. مەسىلەن: ئۇنىڭ باتۇرلىقى ۋە سېخىلىقىنى مەدھىيىلەيمەن، دېيىلىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ باتۇرلىقىغا رەھمەت ئېيتىمەن، دېيىلمەيدۇ. چۈنكى،

---

[1] سۈرە ئىنسان 2 ـ ئايەت.

باتۇرلۇق بولسا خاس سۈپەتتۇر. شۇڭا ئۇنىڭ سېخىلىقى ۋە ياخشىلىق قىلغانلىقىغا رەھمەت ئېيتىمەن، دېيىلىدۇ.

ئەبۇنەسرى ئىسمائىل ئىبنى ھامماد جەۋھەرى مۇنداق دەيدۇ: ”مەدھىيە“ كەمستىشنىڭ قارشىسىدۇر. بىر ئادەمنى مەدھىيىلىدىم، دېگەنلىك ئۇ ئادەم مەدھىيىلەنگۈچى دېگەنلىكتۇر. ئۇ ”رەھمەت ئېيتماق“ دېگەن سۆزدىن كەڭ مەنىدىدۇر. چۈنكى رەھمەت، ياخشىلىق قىلغان ئادەمنىڭ ياخشىلىقى ئۈچۈنلا بولىدۇ.

سەلەپ ئالىملىرىنىڭ ”مەدھىيە“ توغرىسىدا قىلغان سۆزلىرى

ئەبۇمۇئەممەر، ھەفسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەلىدىن (ئۇنىڭ يېنىدا بىرمۇنچە ئادەملەر بار ئىدى) ”لائىلاھە ئىللەللاھۇ“ (اللہ تائالادىن باشقا ھېچقانداق ئىبادەتكە لايىق زات يوق)، ”سۇبھانەللاھ“ (اللہ نى ھەممە كەمچىلىكتىن پاك دەپ تونۇيمىز) ۋە ”ئاللاھۇ ئەكبەر“ (اللہ ئەڭ بۈيۈك) دېگەن سۆزنىڭ مەنىلىرىنى بىلدۇق، لېكىن ”ئەلھەمدۇلىللاھ“ نىڭ مەنىسى نېمە؟ دەپ سورىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: بۇ اللہ ئۆزى ئۈچۈن ياخشى كۆرگەن ۋە رازى بولغان، (ۋە ئۇنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن) دېيىلىشى ياخشى كۆرۈلگەن بىر سۆزدۇر دەپ جاۋاب بەردى. ئىبنى ئاببا س رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ”ئەلھەمدۇلىللاھ“ مەدھىيە سۆزىدۇر. ئەگەر بەندە:”ئەلھەمدۇلىللاھ“ دېسە اللہ: بەندەم، مېنى مەدھىيىلىدى دەيدۇ.

” اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ “ دېگەن سۆزنىڭ پەزىلەتلىرى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد، ئەسۋەد ئىبنى سەرىئىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « ئى اللہ نىڭ پەيغەمبىرى! مەن سەندىن پەرۋەردىگارىمنى ماختايدىغان بىر سۆزنى ماڭا ئۆگىتىپ قويۇشىڭنى سورايمەن » دېگەن ئىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ ھەقىقەتەن ”ئەلھەمدۇلىللاھ“ دېيىشىڭنى ياخشى كۆرىدۇ » دېدى.

ئىمام تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجىلەر، جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « ئەڭ كاتتا زىكىر ”لائىلاھە ئىللەللاھۇ“ دېگەن سۆزدۇر. ئەڭ ياخشى دۇئا ”ئەلھەمدۇلىللاھ“ (يەنى اللہ غا گۈزەل مەدھىيەلەر بولسۇن) دېيىشتۇر ».

ئىبنى ماجە، ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « اللہ ئەگەر بەندىگە بىر نېمەت بەرگەن چاغدا بەندە ”ئەلھەمدۇلىللاھ“ دېسە، بۇ سۆزنى دېيىش ئارقىلىق اللہ تائالاغا قايتۇرغان شۈكرىسى اللہ تائالادىن ئالغان نېمىتىدىن ئېشىپ كېتىدۇ ».

ئىبنى ماجە، ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بەندىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر بەندە: « ئى پەرۋەردىگارىم! سېنىڭ كاتتىلىقىڭغا ۋە قۇدرىتىڭنىڭ چوڭلۇقىغا لايىق مەدھىيە بولسۇن! »[1] دېسە، ئىككى پەرىشتە بۇ مەدھىيە سۆزنى قانداق يېزىشنى بىلەلمەيدىغان دەرىجىدە ئاجىز كېلىپ، اللہ نىڭ دەرگاھىغا ئۆرلەپ: « ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىر بەندە قانداق يېزىشىمىزنى بىلەلمەيدىغان بىر مەدھىيە سۆزنى قىلدى » دەيدۇ. اللہ بەندىسىنىڭ دېگەن

[1] يارەببى لەكەلھەمدۇ كەما يەنبەغى لىجالالى ۋەجھىكە ۋە ئەزىمى سۇلتانىك.

سۆزىنى بىلىپ تۇرسىمۇ: «مېنىڭ بەندەم نېمە دېدى؟» دەپ سورايدۇ. ئۇ ئىككى پەرىشتە: «ئى پەرۋەردىگارىمىز! ئۇ بەندە ”ئى پەرۋەردىگارىم سېنىڭ كاتتىلىقىڭغا، قۇدرىتىڭنىڭ چوڭلۇقىغا لايىق مەدھىيە بولسۇن“ دېدى» دەيدۇ. الله ئۇ ئىككى پەرىشتىگە: «بەندەمنىڭ سۆزىنى شۇ پېتى يېزىڭلار، ئۇنىڭ مۇكاپىتىنى ئۆزەم بېرىمەن» دەيدۇ.

﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾ دىكى ”ئەل“ (يەنى ئەلىف، لام) ھەرپىنىڭ ھەممە مەدھىيىلەرنى ئۆز ئىچىگەئالىدىغانلىقى توغرىسىدا

”ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ“ دىكى ”ئەل“ (ئەلىف، لام) تۆۋەندىكى ھەدىستە زىكىر قىلىنغان مەدھىيىلەرنىڭ ھەممە تۈرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ھەدىس: «ئى الله ھەممە مەدھىيە ساڭا بولسۇن، پۈتۈن ئىگىدارچىلىق ساڭا خاستۇر، ھەممە ياخشىلىق سېنىڭ قولۇڭدىدۇر ۋە ھەممە ئىش سەن تەرەپكە قايتىدۇ»[1].

﴿ رَبِّ ﴾ دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى توغرىسىدا

”رَب“ دېگەن سۆز، ئىگە بولغۇچى دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ سۆز ئەرەب تىلىدا خوجايىنغا ۋە ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتا ھوقۇق يۈرگۈزگۈچىگە ئىشلىتىلىدۇ. الله تائالاغا مۇشۇ مەنىلەرنىڭ ھەممىسى لايىق كېلىدۇ. ”رەب“ دېگەن سۆز الله تائالادىن باشقا بىرسىگە ئىشلىتىلمەيدۇ. الله تائالادىن باشقا بىرسىگە ئىشلەتمەكچى بولساق ”رەببۇددار“ (يەنى قورونىڭ خوجايىنى) دېگەندەك باشقا بىر ئېنىقلىغۇچى سۆز بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ”رەب“ دېگەن سۆز الله نىڭ بۈيۈك ئىسىملىرىدىندۇر دېگەن كۆز قاراشلارمۇ بار.

﴿ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴾ دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى توغرىسىدا

”ئالەمىن“ بولسا ”ئالەم“ دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈكى، الله دىن باشقا پۈتۈن مەۋجۇداتلارنىڭ تۈرى ”ئالەم“ بولىدۇ. ”ئالەملەر“ دېگەن ئاسمانلاردىكى، زېمىندىكى ۋە دېڭىز ـ ئوكيانلاردىكى ھەممە مەخلۇقاتلار ئالەملەر بولىدۇ. ھەر بىر ئەسىر ۋە ھەر بىر زامانداش كىشىلەرمۇ بىر ”ئالەم“ دەپ ئاتىلىدۇ.

ئىمام فەررا ۋە ئەبۇئۇبەيدە مۇنداق دەيدۇ:”ئالەم“ دېگەن ئىنسان، جىن، پەرىشتىلەر ۋە شەيتانلاردەك ئەقىل بېرىلگەن نەرسىلەردىن ئىبارەتتۇر. ھايۋاناتلار ”ئالەم“ دەپ ئاتالمايدۇ».

زەيد ئىبنى ئەسلەمە ۋە ئەبۇمەھسى مۇنداق دەيدۇ: ھەممە جانلىق نەرسە ”ئالەم“ بولىدۇ.

قەتادە: ﴿**ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى**﴾ دېگەن ئايەتتىكى ”ئالەملەر“ توغرىسىدا دۇنيادىكى نەرسىلەرنىڭ ھەر بىر تۈرى بىر ئالەم دېيىلىدۇ، دەيدۇ.

زۇجاج ”ئالەم“ دېگەن: الله دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئۈچۈن ياراتقان ھەممە نەرسىدۇر، دەيدۇ. ئىمام قۇرتۇبى بۇ سۆزگە قوشۇلدى، چۈنكى، بۇ مەنا پۈتۈن ئالەمنى ئۆز ئىچىگە ئالغۇچىدۇر. مۇشۇ مەزمۇن توغرىسىدا الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿پىرئەۋن ئېيتتى: «ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى دېگەن نېمە؟» مۇسا ئېيتتى: «ئۇ

[1] بىر كىشى «ئەلھەمدۇ لىللاھ» دېسە، ھەدىستە تىلغا ئېلىنغان مەدھىيىلەرنىڭ ھەممىسىنى دېگەندەك بولىدۇ.

www.munber.org

ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى پۈتۈن مەخلۇقاتلارنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر. ئەگەر سىلەر ھەقىقىي ئىشىنىدىغان بولساڭلار »﴾[1].

”ئالەم“ دېگەن ئالامەت دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان، چۈنكى، ھەر بىر ئالەم ئۆزىنىڭ ياراتقۇچىسى ۋە ياسىغۇچىسى بارلىقىنى ۋە ئۇنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرىدىغان بىر ئالامەتتۇر.

﴿ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ توغرىسىدا

بۇ ئىككى سۆزنىڭ مەنىسى، كېلىپ چىقىشى ۋە ئارىسىدىكى پەرقلەرنى يۇقىرىدا ”بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم“ توغرىسىدا توختالغاندا سۆزلەپ ئۆتكەن ئىدۇق. ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «الله ﴿**ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى**﴾ دېگەن سۆزدىن كېيىن ئۆزىنى ﴿**ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان**﴾ دېگەن سۆزى بىلەن سۈپەتلىدى. سەۋەبى، الله نىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىدىكىدەك قورقۇتقاندىن كېيىنلا رىغبەتلەندۇرۇش ئۈچۈندۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) مېنىڭ (مۆمىن) بەندىلىرىمگە خەۋەر قىلغىنكى، مەن تولىمۇ مەغپىرەت قىلغۇچىمەن، ناھايىتى رەھىم قىلغۇچىمەن. مېنىڭ ئازابىم قاتتىقتۇر﴾[2].

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارىڭ (ئاسىيلىق قىلغۇچىلاردىن) ئەلۋەتتە تېز ھېساب ئالغۇچىدۇر، (ئىتائەت قىلغۇچىلارنى) ئەلۋەتتە مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[3].

”رەببىلئالەمىين“ دىكى ”رەب“ دېگەن سۆز بەندىلەرنى قورقۇتۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۆزدۇر. الله نىڭ ”رەھمانىر رەھىم“ دېگەن سۆزى (بەندىلەرنى ئۆزىنىڭ مېھرىبان، شەپقەت ئىگىسى ئىكەنلىكى بىلەن) رىغبەتلەندۇرۇش ئۈچۈندۇر.

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « مۆمىن بەندە، الله نىڭ قانچىلىك ئازابى بارلىقىنى بىلگەن بولسا، ئۇلارنىڭ بىرىمۇ ئۇنىڭ جەننىتىگە كىرىشنى تەمە قىلالمايتتى. كاپىر الله نىڭ قانچىلىك رەھمىتىنىڭ بارلىقىنى بىلگەن بولسا، ئۇلارنىڭ بىرىمۇ ئۇنىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىد ئۈزمەيتتى »[4].

﴿قىيامەت كۈنىنىڭ ئىگىسىدۇر﴾ دېگەن ئايەتتە ”ئىگە بولۇشنى“ قىيامەت كۈنىگىلا خاس قىلىشنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا

قىيامەت كۈنىگە ئىگە بولغۇچى دېگەنلىك، باشقىسىغا ئىگە بولمايدۇ دېگەنلىك ئەمەس. چۈنكى، بىز يۇقىرىدا الله تائالانى ھەممە ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى، دەپ ئۆتتۇق. الله تائالانىڭ بۇ پەرۋەردىگارلىق سۈپىتى دۇنيا ۋە ئاخىرەتكە ئورتاقتۇر. بۇ يەردە ئىگىدارچىلىقىنىڭ قىيامەت كۈنىگە خاس

---

[1] سۈرە شۇئەرا 23 ــ 24 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە ھىجر 49 ــ 50 ـ ئايەتلەر.
[3] سۈرە ئەنئام 165 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] يۇقىرىقى ئايەت ۋە ھەدىسلەردە **الله** نىڭ ئازابىغا مۇناسىۋەتلىك سۆز بۇرۇن كەلسە، ئارقىدىنلا ئۇنىڭ رەھمىتىگە مۇناسىۋەتلىك سۆزلەر كەلدى. بۇرۇن **الله** نىڭ رەھمىتىگە مۇناسىۋەتلىك سۆزلەر كەلسە، ئارقىدىنلا ئۇنىڭ ئازابىغا مۇناسىۋەتلىك سۆزلەرنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆردۇق. مانا بۇ قورقۇتۇش ۋە قىزىقتۇرۇشتۇر.

www.munber.org

بولۇپ كېلىشى، قىيامەت كۈنىدە اللە نىڭ رۇخسىتىسىز ھېچقانداق ئادەم بىر نەرسىنى داۋا قىلالمايدىغانلىقى ۋە ھېچقانداق سۆز قىلىشقا پېتىنالمايدىغانلىقى ئۈچۈندۇر.

اللە تائالا بۇ توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿جىبرىئىل ۋە پەرىشتىلەر سەپ بولۇپ تۇرۇپ كېتىدىغان كۈندە (يەنى قىيامەتتە)، ئۇلار(نىڭ ئارىسىدا) مېھرىبان اللەنىڭ ئىزنىگە ئېرىشكەن ۋە توغرا سۆزنى قىلغانلاردىن باشقا ھېچبىرىنىڭ سۆز قىلىشقا بولمايدۇ﴾[1].

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مەرھەمەتلىك اللە نىڭ ئۇلۇغلۇقى ۋە ھەيۋىتىدىن قورقۇپ، بارلىق ئاۋازلار بېسىقىدۇ، پىچىرلاشقاندىن باشقىنى ئاڭلىمايسەن﴾[2].

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿قىيامەت كۈنى بولغاندا، ھەرقانداق ئادەم پەقەت اللە دىن ئىجازەت بولغاندىلا سۆزلەيدۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بەتبەخت بولىدۇ، بەزىلىرى سائادەتمەن بولىدۇ﴾[3].

زەھھاك، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «﴿قىيامەت كۈنىنىڭ ئىگىسى﴾ دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسى، بىر ئادەم دۇنيادا ھۆكۈم قىلىشقا ئىگە بولالىسىمۇ، قىيامەت كۈنى اللە نىڭ ئالدىدا ھۆكۈم قىلىشقا ئىگە بولالمايدۇ، دېگەنلىكتۇر».

﴿ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴾ دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسى توغرىسىدا

﴿ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴾ دېگەن، كىشىلەردىن ھېساب ئالىدىغان كۈندۇر. ئۇ قىيامەت كۈنىدۇر. يەنى كىشىلەر دۇنيادا قىلغان ئەمەللىرى ياخشى بولسا ياخشى مۇكاپات بىلەن، يامان بولسا اللە كەچۈرۈۋەتكەن كىشىدىن باشقىسى جازالىنىدىغان كۈندۇر. ساھابىلار، تابىئىنلار ۋە سەلەف ئالىملىرىمۇ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى توغرىسىدا شۇنداق دېدى.

اللە ھەقىقىي پادىشاھ ۋە پادىشاھلارنىڭ پادىشاھىدۇر

اللە ھەقىقىي پادىشاھتۇر. اللە تائالا بۇ توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە دىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ئۇ (مۇتلەق) پادىشاھتۇر (يەنى پۈتۈن مەخلۇقاتنىڭ مالىكىدۇر)، پاكتۇر (يەنى ھەممە نۇقسانلاردىن پاكتۇر)، (مۆمىنلەرگە) سالامەتلىك بېغىشلىغۇچىدۇر﴾[4].

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر كىم ئۆزىگە پادىشاھلارنىڭ پادىشاھى دەپ ئىسىم قوللانغان بولسا، ئۇ ئىسىم اللە نىڭ ئالدىدا ئەڭ خار ئىسىمدۇر. اللە دىن باشقا ھەقىقىي پادىشاھ يوقتۇر».

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «اللە زېمىننى يىغىدۇ، ئاسماننى ئوڭ قولى بىلەن قاتلايدۇ، ئاندىن: «مەن ھەقىقىي پادىشاھ، قېنى زېمىننىڭ پادىشاھلىرى؟ قېنى زالىملار؟ قېنى ھاكاۋۇر، چوڭچىلار؟» دەپ نىدا قىلىدۇ».

اللە تائالا قىيامەت كۈنى مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۈگۈن پادىشاھلىق كىمگە خاس؟ غالىب بىر اللە غا خاستۇر﴾[1].

---

[1] سۈرە نەبە 38 - ئايەت.
[2] سۈرە تاھا 108 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ھۇد 105 - ئايەت.
[4] سۈرە ھەشر 23 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

دۇنيادا اللە تائالادىن باشقىسىنى پادىشاھ دەپ ئاتىغانلىق ئۇنىڭ كۆچمە مەنىسىنى قوللانغانلىقىدۇر. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەيغەمبىرى ئۇلارغا: «اللە ھەقىقەتەن سىلەرگە تالۇتنى پادىشاھ قىلىپ ئەۋەتتى» دېدى﴾[2].

يەنە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە ئۆز ۋاقتىدا ئىچىڭلاردا نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنى بارلىققا كەلتۈردى. سىلەردىن پادىشاھلار قىلدى﴾[3].

﴿ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴾ نىڭ مەنىسى توغرىسىدا

"يەۋمىددىن" دېگەن جازا ۋە ھېساب كۈنى، دېگەن بولىدۇ.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇ كۈندە اللە ئۇلارغا تولۇق تېگىشلىك جازاسىنى بېرىدۇ﴾[4].

ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «ياخشى كىشى ئۆزىدىن ھېساب ئېلىنىدىغان، ئاخىرەت ئۈچۈن ئىشلىگەن كىشىدۇر».

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، ئۇ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: سىلەردىن ھېساب ئېلىنىشتىن بۇرۇن ئۆزەڭلەردىن ئۆزەڭلەر، ھېساب ئېلىڭلار! سىلەر ئۆلچىنىشتىن بۇرۇن ئۆزەڭلەرنى ئۆزەڭلەر ئۆلچەڭلەر! سىلەرنىڭ ھەر قانداق بىر ئىشىڭلار مەخپىي بولۇپ قالمايدىغان زاتقا دەھشەتلىك بىر ئۇچرىشىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىڭلار!.

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ كۈندە سىلەر (اللە غا) (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) توغرىلىنىسىلەر، سىلەر ھېچقانداق بىر سىرنى يوشۇرۇپ قالالمايسىلەر﴾[5].

﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز ۋە سەندىنلا ياردەم سورايمىز!﴾ دېگەن ئايەتنىڭ لۇغەت مەنىسى ۋە ئىستىلاھ مەنىسى توغرىسىدا

ئەرەب تىلىدا ئىبادەت دېگەن سۆز بويسۇنۇش دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

شەرىئەتتە «اللە نى ھەقىقىي ياخشى كۆرۈش، ئۇنىڭغا بويسۇنۇش ۋە ئۇنىڭدىن ھەقىقىي قورقۇش» نى ئىبادەت دەپ ئاتايدۇ: ﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز، سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾ دېگەنلىك اللە تائالاغا تولۇق بويسۇنۇشتۇر. ئىسلام دىنىنىڭ پۈتۈن ئەھكامى مۇشۇ ئىككى سۆزگىلا مۇجەسسەملەشكەن.

بۇ توغرىسىدا سەلەپ ئالىملارنىڭ بەزىسى: «فاتىھە سۈرىسى "قۇرئان" نىڭ سىرىدۇر، فاتىھەنىڭ سىرى ﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز، سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾ دېگەن ئايىتىدۇر. بىرىنچىدىن: ﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز﴾ دېگەن، شېرىك ئىشلاردىن ساقلىنىپ اللە تائالانىڭ بىر ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشتۇر. ئىككىنچىدىن: ﴿سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾ دېگەن ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئۆزىنى اللە تائالاغا تاپشۇرۇشتۇر» دەيدۇ. تۆۋەندىكى ئايەتلەرمۇ شۇ مەنىنى تەستىقلايدۇ.

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە غا ئىبادەت قىلغىن ۋە اللە غا تەۋەككۇل قىلغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى اللە غا تاپشۇرغىن). پەرۋەردىگارىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن غاپىل ئەمەستۇر﴾[1].

---

(1) سۈرە غافىر 16 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(2) سۈرە بەقەرە 247 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(3) سۈرە مائىدە 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(4) سۈرە نۇر 25 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(5) سۈرە ھاققە 18- ئايەت.

www.munber.org

يەنە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئېيتقىنكى، «ئۇ ناھايىتى مېھرىبان اللە دۇر، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتۇق ۋە ئۇنىڭغا تەۋەككۇل قىلدۇق﴾[2].

اللە تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇ مەشرىقنىڭ ۋە مەغرىبنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنى ھامىي قىلىۋالغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئۇنىڭغا تاپشۇرغىن)﴾[3].

سۈرە فاتىھەنىڭ بېشىدىن تارتىپ تاكى ﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز، سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾ دېگەن ئايەتكە قەدەر ئۈچىنچى شەخسكە خىتاب قىلىغان شەكىلدە داۋاملىشىپ اللە غا مەدھىيە ئېيتىش ئارقىلىق گوياكى ئۇ اللە تائالانىڭ ئالدىدا ﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز، سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾ دەپ ئىككىنچى شەخس سۆپىتىدە جۈملىنىڭ قاراتمىلىقىنى ئۆزگەرتىدۇ.

[1] سۈرە ھۇد 123 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مۇلك 29 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە مۇزەممىل 9 ـ ئايەت.

www.munber.org

سۈرە ”فاتىھە“ ﷲ تائالاغا بولغان مەدھىيىدۇر، شۇڭا ئۇنى نامازدا ئوقۇشنىڭ ۋاجىب ئىكەنلىكى توغرىسىدا

ﷲ سۈرە فاتىھەنىڭ بېشىدا، ئۆزىنى ـ ئۆزى چىرايلىق سۈپەتلىرى بىلەن ماختىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، بەندىلىرىنىمۇ شۇ سۈپەتلەر بىلەن ئۆزىنى ماختاشقا تەۋسىيە قىلدى. شۇڭا، بۇ سۈرىنى ئوقۇيالايدىغان تۇرۇپ نامازدا بۇ سۈرىنى ئوقۇمىغان ئادەمنىڭ نامىزى دۇرۇس بولمايدۇ[1]. ئۇبادە ئىبنى سامىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « قۇرئاننىڭ باشلىنىشى بولغان ”فاتىھە“ نى ئوقۇمىغان ئادەمنىڭ نامىزى ناماز ئەمەس ».

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ”ھەدىس قۇددىسىدا“ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « ﷲ، مەن نامازنى مەن بىلەن مېنىڭ بەندەمنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككىگە بۆلدۈم. بەندەم تىلىگىنىگە ئېرىشىدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ دېسە، ﷲ بەندەم ماڭا ھەمدى ئېيتتى دەيدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ دېسە، ﷲ بەندەم ماڭا سانا ئېيتتى دەيدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴾ دېسە، ﷲ بەندەم مېنى ئۇلۇغلىدى ۋە ئۆزىنى ماڭا تاپشۇردى دەيدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ دېسە، ﷲ بۇ مەن بىلەن مېنىڭ بەندەمنىڭ ئارىلىقىدىكى ئىلاھى مۇناسىۋەتنىڭ تورغۇزۇلغانلىقىدۇر. بەندەم تىلىگىنىگە ئېرىشىدۇ، دەيدۇ. ئەگەر بەندە ﴿ ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ۝٦ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ دېسە، ﷲ بۇ بەندەم ئۈچۈن بولۇپ، بەندەم تىلىگىنىگە ئېرىشىدۇ دەيدۇ ». ئىمام مۇسلىم ۋە نەسەئىنىڭ يەنە بىر رىۋايىتىدە مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان: « بۇ نامازنىڭ يېرىمى ماڭا، يېرىمى بەندەمگە بولۇپ، بەندەم تىلىگىنىگە ئېرىشىدۇ ».

ﷲ نىڭ «ئۇلۇھىيەت» سۈپىتىنى بىر دەپ تونۇش توغرىسىدا

زەھھاك ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « ﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز﴾ دېگەن ئايەت بولسا، ئى پەرۋەردىگارىم! بىز سېنى بىر دەپ تونۇيمىز، سەندىنلا قورقىمىز، سېنىڭ رەھمىتىڭنى ئۈمىد قىلىمىز! دېگەنلىك بولىدۇ ».

ﷲ نىڭ ”رۇبۇبىيەت“ سۈپىتىنى بىر دەپ تونۇش توغرىسىدا

﴿سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾ دېگەن ئايەت، ئى ﷲ بىزنى ساڭا بويسۇنۇشقا مۇۋەپپەق قىلىشىڭنى ۋە بىزنىڭ بارلىق ئىشلىرىمىزغا ياردەم بېرىشىڭنى تىلەيمىز دېگەنلىكتۇر. قەتادە « ﷲ تائالا نىڭ ﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز﴾ دېگەن ئايىتىدە ئىبادەتنى پەقەت ﷲ غىلا خالىس قىلىشقا ۋە ئىشلاردا ﷲ دىنلا ياردەم سوراشقا بۇيرۇيدۇ ». دېدى.

ﷲ ﴿(رەببىمىز) ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز﴾ دېگەن ئايىتىنى ﴿سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾ دېگەن ئايىتىدىن بۇرۇن كەلتۈردى. چۈنكى، ئەسلى مەقسەت ﷲ تائالاغا ئىبادەت قىلىشتۇر. ﷲ تائالادىن ياردەم سوراش، ئىبادەت قىلىشقا ۋاستە بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. شۇڭا ئەسلى بولغان ئىبادەت، ۋاستە بولغان ياردەمدىن ئىلگىرى كەلتۈرۈلدى.

---

[1] بۇ ھەقتىكى كۆز قاراشلار يۇقىرىدا «نامازدا سۈرە فاتىھەنى ئوقۇش توغرىسىدا» دېگەن تېمىدا سۆزلەنگەن.

www.munber.org

ﷲ پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئەڭ شەرەپلىك ئورۇنلاردا ”بەندەم“ دەپ ئاتىغانلىقى توغرىسىدا

ﷲ پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئەڭ شەرەپلىك ئورۇنلاردا ”بەندەم“ دەپ ئاتاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿جىمى ھەمدۇسانا ﷲغا خاستۇركى، (ﷲ) بەندىسى (يەنى پەيغەمبىرى مۇھەممەد) گە توغرا، ھېچقانداق قىڭغىرلىق (يەنى ئىختىلاپ، زىددىيەت) بولمىغان قۇرئاننى نازىل قىلدى﴾[1].

ﷲ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ﷲنىڭ بەندىسى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) ﷲغا ئىبادەت قىلىشقا تۇرغاندا، (قۇرئان تىڭشاش ئۈچۈن) جىنلار (ئولىشىپ) ئۇنى بېسىۋېلىشقا تاس قالدۇ﴾[2].

ﷲ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ﷲ (بارچە نۇقسانلاردىن) پاكتۇر، ئۇ (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) قۇدرىتىمىزنىڭ دەلىللىرىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن، بەندىسىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى) بىر كېچىدە مەسجىدى ھەرامدىن ئەتراپىنى بەرىكەتلىك قىلغان مەسجىدى ئەقساغا ئېلىپ كەلدى﴾[3].

ﷲ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا قۇرئاننى چۈشۈرگەن، ﷲ تائالاغا ئىبادەت قىلىشقا ۋە ﷲ ئىسرا[4] قىلدۇرغان، ئۈچ ئورۇندا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ”بەندەم“ دەپ ئاتىغان.

ئادەم سىقىلىش ھېس قىلغاندا ئىبادەت قىلىشقا تەۋسىيە قىلغانلىقى توغرىسىدا

ﷲ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۇنىڭغا قارشى تۇرغان كاپىرلارنىڭ بوھتانلىرىدىن دىلى سىقىلىپ كەتكەندە ﷲ تائالاغا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېدى: ﴿بىز ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن يۈرىكىڭنىڭ سىقىلىۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلىمىز. پەرۋەردىگارىڭغا ھەمدۇ ۋە تەسبىھ ئېيتقىن ھەم سەجدە قىلغۇچىلاردىن بولغىن. سەن ئۆزەڭگە ئۆلۈم كەلگەنگە (يەنى ئەجىلىڭ يەتكەنگە) قەدەر پەرۋەردىگارىڭغا ئىبادەت قىلغىن﴾[5].

﴿بىزنى توغرا يولغا باشلىغىن﴾ دېگەن ئايەتنى ﷲ تائالانى مەدھىيىلەپ ۋە سۈپەتلەپ بولغاندىن كېيىن كەلتۈرۈشنىڭ ھېكمىتى توغرىسىدا

ھەممە ھاجەتلەر سورىلىدىغان ﷲ نى سۈرە «فاتىھە» نىڭ بېشىدا مەدھىيىلىگەندىن كېيىن، ﷲ نامازنى ئىككى بۆلەككە بۆلدۇم، ئۇنىڭ بىر بۆلۈكى ماڭا يەنە بىر بۆلۈكى بەندەمگە، بەندەمگە تىلىگىنى بېرىلىدۇ دېگىنىدەك ھاجەتلىرىمىزنى مۇشۇ ئورۇندا سورىشىمىز تامامەن ئۇيغۇندۇر. ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ تىلەكلىرىنى تىلەيدىغان زاتنى مەدھىيىلەپ، ئاندىن ئۆزىنىڭ ۋە مۆمىن قېرىنداشلىرىنىڭ تىلەكلىرىنى ﷲ نىڭ ﴿بىزنى توغرا يولغا باشلىغىن﴾ دېگەن ئايىتى بىلەن تىلەش، تىلىگۈچىنىڭ ئەڭ مۇۋاپىق ئۇسۇلىدۇر. چۈنكى، شۇنداق قىلىش ﷲ نىڭ ھاجەتلىرىمىزنى ئاڭلاپ، تىلەكلىرىمىزنى ئىجابەت قىلىشىغا ئەڭ يېقىندۇر. شۇڭا ھاجەتلىرىمىزنى تىلىگەندە مۇشۇ يولنى تۇتۇشىمىزنى مېھرىبان ﷲ بىزگە كۆرسەتتى.

---

[1] سۈرە كەھف 1 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە جىن 19 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئىسرا 1 ـ ئايەتنىڭ بىرقىسمى.
[4] بىر كېچىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى مەككىدىكى بەيتۇل ھەرەمدىن، پەلەستىندىكى بەيتۇلمۇقەددەسكە سەپەر قىلدۇرغانلىقى ئىسرا دەپ ئاتىلىدۇ.
[5] سۈرە ھىجر 97 ـــ 99 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

اللە تائالادىن تىلەك تىلەش بىر نەچچە خىل رەۋىشتە بولىدۇ. مۇسا ئەلەيھىسسالام اللە نىڭ: ﴿مۇسا ئۆلارنىڭ قويلىرىنى سۇغۇرۇپ بەردى، ئاندىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ (بىر دەرەخنىڭ) سايىسىگە بېرىپ (ئولتۇرۇپ): «پەرۋەردىگارىم! ماڭا رىزىقتىن نېمىنى بەرسەڭ، مەن ھەققەتەن ئۇنىڭغا موھتاج» دېدى﴾[1] دېگەن ئايىتىدە تىلىگەندەك، تىلىگۈچىنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇنىڭ ئېھتىياجىلا ئوتتۇرىغا بىۋاستە قويۇلىدۇ. بەزى تىلەش تىلىگۈچىنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇنىڭ ئېھتىياجىنىلا ئۇقتۇرۇش بىلەن بىرگە يۇنۇس ئەلەيھىسسالام اللە نىڭ: ﴿«(پەرۋەردىگارىم) سەندىن بۆلەك ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، سەن (جىمى كەمچىلىكلەردىن) پاكتۇرسەن، مەن ھەققەتەن (ئۆز نەپسىمگە) زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇم» دەپ نىدا قىلدى﴾[2] دېگەن ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان، بىر نەرسە تىلىنىدىغان زاتنى ياخشى سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەپ بولغاندىن كېيىن، تىلىگۈچى ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىپلا قويىدۇ. بەزى تىلەش تىلىكنى ئىجابەت قىلىدىغان كىشىنى ماختاش بىلەنلا ئىپادىلىنىدۇ.

ھىدايەت ”توغرا يول“ دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى توغرىسىدا

”ھىدايەت“ دېگەن توغرا يولغا باشلاش دېگەنلىك بولىدۇ. ئىمام ئەبۇجەئفەر ئىبنى جەرىر ”توغرا يول“ نىڭ مەنىسى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: پۈتۈن ئالىملار بۇ سۆزنىڭ مەنىسى بولسا ئەگرى توقىيى يوق، تۈپتۈز يول دېگەن كۆز قاراشتا بىرلىككە كەلدى ۋە ئەرەبلەرنىڭ ھەممىسى ”توغرا يول“ نى مۇشۇ مەنىدە ئىشلىتىپ كەلدى.

جەرىر ئىبنى ئەتىيە خەتەفى ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى شېئىرىدىمۇ مۇشۇ مەنىدە ئىشلىتىپ كەلدى:

باشقا يوللار گەر بولسىمۇ ئەگرى ـ توقاي،
مۆمىنىنىڭ باشلىقى تۈز ماڭار قايماي.

بۇنىڭدىن باشقا ”توغرا يول“ نىڭ تۈز يول مەنىسىدە كېلىدىغانلىقىغا ئائىت دەلىللەرمۇ ناھايىتى كۆپ. ئەسلىدە ”توغرا يول“ تۈز مەنىدە ئىشلىتىلىدۇ. لېكىن ئەرەبلەر تۈز ياكى ئەگرى دېگەن سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلىنىدىغان ھەر قانداق سۆز ۋە ئىش ـ ھەرىكەت ئۈچۈن ئىشلىتىپ كەلدى. بۇ يەردە ”توغرا يول“ دېگەن سۆزدىن ئىسلام دىنى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ توغرىسىدا ئىمام ئەھمەد ئىبنى سەمئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «اللە تائالا توغرا يول ئۈچۈن مۇنداق مىسال كەلتۈردى. بىر يولنىڭ ئىككى چېتىدە ئىككى تام بار. ھەر ئىككى تامدا ئېچىلىپ تۇرغان ئىشىكلەر بار. ئىشىكلەردە قويۇۋېتىلگەن پەردىلەر بار. يولغا كىرىدىغان ئىشىك ئالدىدا: ئى كىشىلەر! ھەممىڭلار يولغا كىرىڭلار، يولدا تۈز مېڭىڭلار، ئېزىپ، قىيىپ كەتمەڭلەر، دەپ ئەسكەرتىپ تۇرىدىغان بىر جاكارچى بار. ئىنسان يولنىڭ ئەتراپىدىكى ئىشىكلەردىن بىرەرىنى ئاچقىلى تەمشەلگەندە، يولنىڭ ئۈستى تەرىپىدىن ئۇۋۋال ساڭا ئۇنى ئاچما، ئەگەر ئېچىپ قالساڭ، ئۇنىڭغا كىرىپ كېتىسەن، دەپ ئەسكەرتىپ تۇرىدىغان بىر جاكارچى بار». بۇ يەردىكى ”يول“ ئىسلام دىنىنى، ”ئىككى تام“ بولسا اللە نىڭ قانۇنلىرىنى، ”ئېچىلغان ئىشىك“ بولسا اللە نىڭ چەكلىگەن ئىشلىرىنى، ”يولنىڭ بېشىدىكى جاكارچى“ بولسا اللە نىڭ كىتابى قۇرئاننى، ”يولنىڭ ئۈستىدىكى جاكارچى“ بولسا، ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ دىلىدىكى اللە نىڭ نەسىھەت قىلغۇچىسىنى كۆرسىتىدۇ.

[1] سۈرە قەسەس 24 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەنبىيا 87 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

مۆمىننىڭ توغرا يولدا تۇرۇپ، توغرا يولنى تىلىشى توغرىسىدا

الله تائالاغا ئىشەنگەن ئادەم ھەر ۋاقىت نامازدا بولامدۇ ياكى نامازنىڭ سىرتىدا بولامدۇ، گەرچە ئۇ توغرا يولدا تۇرسىمۇ، يەنىلا الله تائالادىن ئۆزىنى توغرا يولغا باشلاشنى سوراش ئارتۇقچە بولۇپ قالغانلىقمۇ؟ ياق. ئۇنداق ئەمەس! ھەرۋاقىت الله تائالادىن توغرا يولغا باشلاشنى سورىغانلىق ھەرگىزمۇ ئارتۇقچە ئەمەس. الله تائالاغا ئىشەنگەن ئادەم الله تائالادىن ئۆزىنى توغرا يولغا باشلاشنى كېچە ـ كۈندۈز تىلەپ تۇرمىغان بولسا، الله ئۇنى شۇ توغرا يولغا باشلىمىغان بولاتتى. بەندە الله تائالانىڭ ئۇنى توغرا يولدا چىڭ تۇرغۇزۇشىغا ۋە داۋاملىق شۇ توغرا يولنى كۆرسىتىپ بېرىشىگە دائىم موھتاجدۇر. چۈنكى، بەندە الله خالىغاندىن باشقا ھېچقانداق پايدا ـ زىياننى كەلتۈرەلمەيدۇ. شۇڭا الله بەندىنى ھەرۋاقىت ئۆزىدىن ياردەم تىلەشكە بۇيرۇيدۇ. الله ئۆزىدىن بىر نەرسە تىلەشكە مۇۋەپپەق قىلغان كىشى بەختلىك كىشىدۇر. چۈنكى، الله ئۆزىدىن بىر نەرسە تىلىگۈچىنىڭ تىلىكىنى ئىجابەت قىلىشقا كېپىلدۇر. بولۇپمۇ ئۇنىڭغا كېچە ـ كۈندۈز موھتاج كىشىنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىشقا ئەڭ ياخشى كېپىلدۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! الله غا، الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە الله ئۇنىڭغا نازىل قىلغان كىتابقا (يەنى قۇرئانغا) ۋە ئىلگىرى الله نازىل قىلغان كىتابلارغا (يەنى قۇرئاندىن ئىلگىرى نازىل قىلىنغان ساماۋى كىتابلارغا) ئىمان كەلتۈرۈڭلار﴾[1].

الله تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىنلەرنى قايتا ئىمان كەلتۈرۈشكە بۇيرۇيدۇ. بۇ ھەرگىزمۇ ئارتۇقچە ئەمەس، چۈنكى، بۇنىڭدىن مۆمىن بەندىنىڭ شۇ ئىماندا چىڭ تۇرۇش ۋە ئىماننى كۈچلەندۈرىدىغان ياخشى ئىشلارنى قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. الله ئۆزىگە ئىشەنگەن مۆمىنلەرنى تۆۋەندىكى دۇئانى ئوقۇشقا بۇيرۇدى: ﴿پەرۋەردىگارىمىز! بىزنى ھىدايەت قىلغىنىڭدىن كېيىن دىللىرىمىزنى توغرا يولدىن بۇرۇۋەتمىگىن، بىزگە دەرگاھىڭدىن رەھمەت بېغىشلىغىن، شۈبھىسىزكى، سەن (بەندىلىرىڭگە ئاتالارنى) بەكمۇ بېغىشلىغۇچىسەن﴾[2].

شۇڭلاشقا الله تائالانىڭ ﴿بىزنى توغرا يولغا باشلىغىن﴾ دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسىمۇ بىزنى توغرا يولدا مۇستەھكەم قىلساڭ، خاتا يوللاردىن ساقلىساڭ! دېگەنلىكتۇر.

﴿ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ دېگەن ئايەت توغرىسىدا

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىملەركى الله غا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىدىكەن، ئۇلار (ئاخىرەتتە) الله نىڭ نېمىتىگە ئېرىشكەن پەيغەمبەرلەر سىددىقلار (يەنى يۇقىرى دەرىجىلىك پەيغەمبەرلەر ۋە شېھىتلەر)، شېھىتلەر ۋە ياخشىلار بىلەن بىللە بولىدۇ، ئۇلار نېمىدېگەن ياخشى ھەمراھلار! بۇ پەزل الله تەرىپىدىندۇر، الله (پەزل ـ ئېھسانغا تېگىشلىك بولغانلارنى) بىلىشتە يېتەرلىكتۇر﴾[3].

يەنى سەن ئىنئام قىلغان كىشىلەر، توغرا يولدا الله تائالاغا ئىبادەت قىلىشتا چىڭ تۇرىدىغان، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە بويسۇنىدىغان، الله تائالانىڭ بۇيرۇقلىرى بويىچە ئىش قىلىدىغان ۋە توسقان ئىشلىرىدىن يانىدىغان كىشىلەردۇر. ”توغرا يول“ الله نىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ كەتكەنلەرنىڭ يولى ئەمەس،

[1] سۈرە نىسا 136 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئال ئىمران 8 ـ ئايەت.
[3] سۈرە نىسا 69 — 70 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

اللہ نىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغانلار بولسا توغرا ئەقىدىدىن يېنىپ، ھەقىقەتنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنىڭدىن چەتنەپ كەتكەن كىشىلەردۇر. توغرا يول ئىزىپ كەتكەنلەرنىڭ يولى ئەمەس، ئىزىپ كەتكەنلەرنىڭ يولى بولسا، ئازغۇنلۇق قايناملىرىدا ئىزىپ، ھەقىقەتنى تاپالمىغان كىشىلەردۇر. اللہ تائالانىڭ ﴿ۋەلەددالللىين﴾ دېگەن سۆزى ”لا“ ھەرپى بىلەن كۈچلەندۈرۈلدى. بۇنداق كۈچلەندۈرۈشتىكى سەۋەب، يەھۇدىيلار (اللہ نىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ كەتكەنلەر) ۋە خرىستىئانلار (اللہ نىڭ توغرا يولدىن ئىزىپ كەتكەنلەر) نىڭ يولىدىن ئىبارەت ئىككى خاتا يولنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ۋە ئۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈندۇر.

اللہ نىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىگە ئىشەنگەن كىشىلەرنىڭ ماڭىغان يولى ھەقىقەتنى بىلىش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش بىلەن بولىدۇ. يەھۇدىيلار ھەقىقەتكە ئەمەل قىلمىدى، خرىستىئانلار ھەقىقەتنى يوقىتىپ قويدى، شۇڭا اللہ نىڭ غەزىپى يەھۇدىيلارغا، توغرا يولدىن ئىزىپ كېتىش خرىستىئانلارغا تېگىشلىك بولدى. چۈنكى، ھەقىقەتنى تونۇپ ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمىغان ئادەم غەزەپكە ئۇچرايدۇ. ئۇنداق كىشى ھەقىقەتنى تونۇمىغان ۋە ئەمەل قىلمىغان كىشىگە ئوخشىمايدۇ. خرىستىئانلار ھەقىقەتكە يېتىشنى ئىزدىگەن بولسىمۇ لېكىن ئۇلار ھەقىقەتنى ئۆزىنىڭ يولى بىلەن ئىزدىمىگەنلىكى ئۈچۈن، ھەقىقەتنى تاپالماي توغرا يولدىن ئىزىپ كەتتى. يەھۇدىيلار ۋە خرىستىئانلار ھەر ئىككىلىسى ئىزىپ كەتكۈچى ۋە اللہ نىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغۇچىلاردۇر. لېكىن يەھۇدىيلارنىڭ خاس سۈپىتى اللہ نىڭ غەزىپىگە ئۇچراشتۇر. اللہ تائالا يەھۇدىيلار توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇ شۇنداق) كىشىلەرنىڭ (جازاسىكى)، اللہ ئۇلارنى رەھمىتىدىن يىراق قىلدى ۋە ئۇلارغا غەزەپ قىلدى﴾[1].

خرىستىئانلارنىڭ خاس سۈپىتى توغرا يولدىن ئىزىپ كېتىشتۇر. اللہ تائالا خرىستىئانلار توغرىسىدا مۇنداق دېدى: ﴿ئىلگىرى ئۆزلىرى ئازغان، نۇرغۇن كىشىلەرنى ئازدۇرغان ۋە توغرا يولدىن ئاداشقان قەۋمنىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشمەڭلار﴾[2].

يەھۇدىيلارنىڭ اللہ نىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ كەتكەن ۋە خرىستىئانلارنىڭ توغرا يولدىن ئىزىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدا نۇرغۇنلىغان ھەدىسلەر بار. تۆۋەندە بۇنىڭ بەزىلىرىنى بايان قىلىپ ئۆتىمىز.

ئىمام ئەھمەد، ئەدى ئىبنى ھاتەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاتلىق قوشۇنلىرى كېلىپ، ھامما ئاچام ۋە شۇيەردىكى كىشىلەرنى تۇتۇپ كەتتى. ئۇلارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ قاتار تۇرغۇزغان چاغدا، ھامما ئاچام: ئى اللہ نىڭ پەيغەمبىرى! مېنىڭ ھەمراھىم يىراقلاپ كەتتى. مەن بالامدىن ئايرىلىپ قالدىم. مەن ياشنىپ قالغان قېرى ئايالمەن. مېنىڭ قولۇمدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ. ماڭا ياخشىلىق قىلغان بولساڭ، اللہ ساڭا ياخشىلىق قىلغاي، دەپتۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سېنىڭ ھەمراھىڭ كىم؟» دەپ سوراپتۇ. ئۇ: ئەدى ئىبنى ھاتەم، دەپتۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «اللہ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىدىن قاچقان ھېلىقى كىشى شۇمۇ؟» دەپ ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىپتۇ (يەنى قويۇپ بەرمەكچى بوپتۇ). شۇ چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا بىر ئادەم بار ئىكەن، ھامما ئاچام ئۇنى ئەلى دەپ گۇمان قىلىدىكەن، ئۇ كىشى ھامما ئاچامغا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مىنىدىغانغا بىر ئۇلاغ سوراڭ، دەپتۇ. ھامما ئاچام ئۇلاغ سوراپتىكەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ئۇلاغ بۇيرۇپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھاممائاچام مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ: سەن ماڭا داداڭ قىلىپ باقمىغان بىر ئىشنى قىلدىڭ، ئۇنىڭ قېشىغا پالانى پالانى

[1] سۈرە مائىدە 60 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مائىدە 77 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بارغان ئىدى، ئۇنىڭدىن ياخشىلىققا ئېرىشتى، دېدى. (ئاندىن) مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كەلدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا بىر ئايال ۋە كىچىك باللار بار ئىدى. ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن تۇغقانچىلىقى بار ئىدى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پادىشاھ كىسرا ۋە قەيسەرگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى ئەدى! "لائىلاھە ئىللەللاھ" (يەنى اللە تىن باشقا ئىلاھ يوق) دېيىشتىن سېنى نېمە توستى؟ اللە تائالادىن باشقا ئىلاھ بارمۇ؟ "اللە ئەكبەر" (يەنى اللە ھەممىدىن بۈيۈك) دېيىشتىن سېنى نېمە توستى؟ اللە دىن بۈيۈك نەرسىمۇ بارمۇ؟» دەپ سورىدى. ئەدى ئىبنى ھاتەم مەن ئىسلام دىنىغا كىردىم ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ چىرايىدىن ئۇنىڭ خۇرسەن بولغانلىقىنى كۆردۈم، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «اللە نىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ كەتكەنلەر يەھۇدىيلاردۇر. توغرا يولدىن ئېزىپ كەتكەنلەر خرىستىئانلاردۇر» دېدى.

زەيد ئىبنى ئەمر ئىبنى نەفىيلدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۇ ۋە ئۇنىڭ بىر تۈركۈم ھەمراھلىرى ھەق دىنىنى ئىزدەپ شام دىيارىغا بارغان چاغدا، ئۇنىڭغا يەھۇدىيلار: سەن اللە نىڭ غەزىپىگە ئۇچرىمىغىچە يەھۇدىي دىنىغا كىرەلمەيسەن، دېدى. ئۇ: مەن اللە نىڭ غەزىپىدىن بەك قاچىمەن، دېدى. ئۇنىڭغا خرىستىئانلار سەن اللە نىڭ يامان كۆرۈشىگە ئۇچرىمىغىچە خرىستىئان دىنىغا كىرەلمەيسەن، دېدى. ئۇ: مەن ئۇ دىنغا كىرمەيمەن، دەپ ئۇلارنىڭ تەلىۋىنى رەت قىلىپ، ئۆزىنىڭ بۇتقا چوقۇنۇش ۋە مۇشرىكلارنىڭ ئېتىقاتلىرىدىنمۇ يىراقلاشتى. ئەمما ئۇنىڭ ھەمراھلىرى خرىستىئان دىنىغا كىردى. چۈنكى، ئۇلار شۇ ۋاقىتتا خرىستىئان دىنىنى يەھۇدىي دىنىغا قارىغاندا ھەقىقەتكە يېقىن كۆرگەن ئىدى. خرىستىئان بولغانلارنىڭ ئىچىدە ۋەرەقە ئىبنى نەۋفەلمۇ بار ئىدى. نەتىجىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولغاندىن كېيىن اللە ئۇنى ھىدايەت قىلدى. ئۇ، اللە نىڭ چۈشۈرگەن ۋەھىسىگە ئىمان كەلتۈردى.

سۈرە "فاتىھە" ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنلار توغرىسىدا

يەتتە ئايەتتىن تەركىب تاپقان بۇ ئۇلۇغ سۈرە اللە نىڭ كاتتا سۈپەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، اللە نىڭ گۈزەل ئىسىملىرىنى ئاتاش بىلەن اللە نى مەدھىيىلەش، ئۇلۇغلاش ۋە قىيامەت كۈنىنى ئەسلىتىش بىلەن بىرگە، اللە بەندىلىرىنىڭ ھاجەتلىرىنى پەقەت ئۆزىدىنلا تىلەشكە، اللە تائالاغىلا يېلىنىشقا، ئۆزىنىڭ ئەقلىي ۋە جىسمانىي كۈچ - قۇۋۋىتىگە كۆرەڭلەپ كەتمەي، ئاجىزلىقىنى اللە نىڭ ئالدىدا ئېتىراپ قىلىشقا، ئىبادەتنى ئۇنىڭغىلا خالىس قىلىشقا، ئۇنىڭ ئۇلۇھىيەت سۈپىتىنى بىر دەپ تونۇشقا، ئۇنىڭ شېرىكى ياكى ئوخشىشى بولۇپ قېلىشتىن ئۇنى پاك دەپ بىلىپ، قىيامەت كۈنىدە پەيغەمبەرلەر ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى، شېھىتلار، تەقۋادار كىشىلەر بىلەن جەننەتلەردە بىللە بولۇشقا يەتكۈزىدىغان توغرا دىنغا باشلاپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپ سوراش قاتارلىق نۇرغۇن مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنداقلا قىيامەت كۈنىدە ياخشى ئىش قىلغان ئادەملەر بىلەن بىللە بولۇش ئۈچۈن ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈشنى، يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلاردىن ئىبارەت ئازغۇنلۇق يولىدا ماڭغان كىشىلەر بىلەن قىيامەت كۈنى بىللە بولۇپ قالماسلىق ئۈچۈن يامان يوللاردىن ئاگاھلاندۇرۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

www.munber.org

﴿ أَنْعَمْتَ ﴾ دېگەن سۆزدە ”سەن ئىنئام قىلدىڭ“ دەپ ئىنئام قىلىشنى ﷲ تائالاغا خاس قىلىش، ﴿ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ دېگەن سۆزدە ئازدۇرۇۋېتىشنى ﷲ تائالا غا خاس قىلماسلىق ۋە قەدەرىيەچىلەرگە بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا

الله تائالا ﴿سەن ئىنئام قىلغانلارنىڭ يولىغا (باشلىغىن)﴾ دېگەن ئايىتىدە، ئىنئام قىلىشنى ئۆزىگە خاس قىلىش ۋە يەھۇدىيلارغا غەزەپ قىلغان زات الله بولسىمۇ ﴿غەزەپكە ئۇچراپ كەتكەنلەرنىڭ﴾ دېگەن ئايىتىدە ئۆزىنىڭ غەزەپ قىلغانلىقىنى كەلتۈرمەي، «غەزەپكە ئۇچراپ كەتكەنلەر» دەپ سۆزنى ئىگىسىز كەلتۈرگەنلىكى نېمە دېگەن يۈكسەك ماھىرلىق ـ ھە!

الله نىڭ يەھۇدىيلارغا غەزەپ قىلغانلىقىنىڭ دەلىلى شۇكى: ﴿اللەنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغان قەۋمنى ئۇلارنىڭ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟﴾[1].

شۇنىڭدەك، ھەقىقەتتە خرىستىئانلارنى ئازدۇرۇۋەتكەن زات الله بولسىمۇ ئېزىپ كەتكەنلىكىنى ئۇلارغا خاس قىلىپ ﴿ئېزىپ كەتكەنلەر﴾ دەپ بايان قىلىشىمۇ الله نىڭ ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى يۈكسەك ماھىرلىق بىلەن بايان قىلغۇچى ئىكەنلىكىنىڭ يەنە بىر ئىسپاتىدۇر. توغرا يولغا باشلاش ياكى ئۇنىڭدىن ئازدۇرۇۋېتىش الله تائالانىڭ قولىدا ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى تۆۋەندىكى ئايەتلەردۇر.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمنىكى الله ھىدايەت قىلىدىكەن، ئۇ (ھەقىقىي) ھىدايەت تاپقۇچىدۇر، كىمنىكى (قىلغان يامان ئەمەلى تۈپەيلىدىن) الله ئازدۇرىدىكەن، ئۇنىڭغا يول كۆرسەتكۈچى دوستنى ھەرگىز تاپالمايسەن﴾[2].

الله تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله ئازدۇرغان كىشىنى ھىدايەت قىلغۇچى بولمايدۇ، الله ئۇلارنى گۇمراھلىقلىرىدا قويۇپ بېرىدۇكى، ئۇلار تېڭىرقاپ يۈرىدۇ﴾[3].

بۇ ئايەت ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئايەتلەردە الله نىڭ توغرا يولغا باشلىغۇچى ياكى ئۇنىڭدىن ئازدۇرغۇچى زات ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭلاشقا بۇ يەردە قەدەرىيەچىلەر[4] پىرقىسىنىڭ ھەممە ئىنسانلار توغرا يولنى ياكى ئازغۇنلۇق يولىنى ئۆزى تاللايدۇ. ياخشى يولنى ياكى يامان يولنى تاللاش ئىنسانلارنىڭ خاھىشىدۇر. بۇ ھەرگىزمۇ الله تەرىپىدىن بولمايدۇ دېگەن خاتا ئەقىدىسىدەك ئەمەس. بۇ پىرقىدىكىلەر ئۆزلىرىنىڭ بۇ خاتا ئەقىدىسىگە قۇرئاننىڭ ئىچىدىكى كۆپ خىل مەنىلەرنى بېرىش ئېھتىماللىقى بولغان مۇتەشابىھ ئايەتلەرنى دەلىل كەلتۈرىدۇ. ئۆزلىرى ئۈچۈن رەددىيە بېرىلگەن ئوچۇق ئايەتلەرنى قويۇپ قويىدۇ. ھەقىقەتنى ئىزدىمەيدىغان ئازغۇن ئادەملەرلا مۇشۇنداق قىلىدۇ.

ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: « سىلەر قۇرئاننىڭ ئىچىدىكى كۆپ خىل مەنىلەرنى بېرىش ئېھتىماللىقى بولغان ئايەتلەرگە ئېسىلىۋالغان ئادەملەرنى كۆرسەڭلار، ئۇلار الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىدە ﴿ئۇلارنىڭ دىللىرىدا كېسەل بار﴾[5] دەپ ئاتالغان ئادەملەردۇر. سىلەر ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلەڭلار ».

---

[1] سۈرە مۇجادەلە 14 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە كەھف 17 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ئەئراف 186 ـ ئايەت.
[4] مۇسۇلمانلار ئىچىدىكى قازا ۋەقەدەرنى ئىنكار قىلىدىغان، ئىراقتىن چىققان بىر تائىپە.
[5] سۈرە بەقەرە 10 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿دىللىرىدا ئەگرىلىك بار (يەنى گۇمراھلىققا مايىل) كىشىلەر پىتنە قوزغاش ۋە ئۆز رايى بويىچە مەنە بېرىش ئۈچۈن، مۇتەشابىھ ئايەتلەرگە ئەگىشىدۇ (يەنى مۇتەشابىھ ئايەتلەرنى ئۆز نەپسى خاھىشى بويىچە چۈشەندۈرىدۇ)﴾[1].

اللە تائالاغا شۈكرى قۇرئاندا ھەقىقەتتىن چەتنىگەن كىشىلەر ئىزدەيدىغان دەلىل ـ پاكىتلار يوق. چۈنكى، قۇرئان ھەق بىلەن باتىلنى، توغرا يول بىلەن ئازغۇنلۇق يولىنى ئايرىش ئۈچۈن چۈشۈرۈلگەن. قۇرئاندا بىر ـ بىرىگە زىت كېلىدىغان ئايەتلەرمۇ يوقتۇر. چۈنكى، ئۇ ھەممە ئىشنى ھېكمەت بىلەن قىلغۇچى، بارلىق مەۋجۇداتلار تەرىپىدىن مەدھىيە ئوقۇلىدىغان اللە تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەندۇر.

سۈرە ”فاتىھە“ ئوقۇلۇپ بولغاندا ”ئامىن“ دېيىش توغرىسىدا

سۈرە ”فاتىھە“ نى ئۆزى ئوقۇماي باشقىلارنىڭ ئوقۇغىنىنى ئاڭلىغان كىشىنىڭ ”فاتىھە“ نىڭ ئاخىرىدا ”ئامىن“ دېيىشى مۇستەھەبتۇر. ”ئامىن“ دېگەننىڭ مەنىسى تىلەك ـ مەقسەتلىرىمىزنى ئىجابەت قىلغىن دېگەنلىكتۇر. ”فاتىھە“ نىڭ ئاخىرىدا ”ئامىن“ دېيىشنىڭ مۇستەھەب ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد ۋە تىرمىزى قاتارلىقلارنىڭ ۋائىل ئىبنى ھەجەردىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسىدۇر. ئۇ مۇنداق دېدى: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ﴿ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ نى ئوقۇپ بولۇپ، سوزۇپ ”ئامىن“ دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. يەنە بىر ھەدىستە «”ئامىن“ دېگەندە ئاۋازىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ دېدى» دېيىلگەن.

ئەبۇھۇرەيرە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ﴿ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ نى ئوقۇسا، بىرىنچى سەپتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدىكى كىشى ئاڭلىغۇدەك قىلىپ ”ئامىن“ نى ئۇنلۇك دەيتتى، دەيدۇ. ”ئامىن“ دېگەن ئاۋاز بىلەن مەسچىت تىترەپ كېتەتتى، دېگەنلەرمۇ بار[2].

بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ”ئامىن“ نى مەندىن بۇرۇن دەۋالمىغىن، دېگەنلىكىمۇ رىۋايەت قىلىنغان.

ئەبۇنەسرىل قۇشەيرى، ھەسەن ۋە جەئفەر سادىق قاتارلىقلارنىڭ ”ئامىن“ دېگەندە سۆز ئىچىدىكى ”م“ نى ئىككى قېتىم ئوقۇغانلىقىنى دەلىل كەلتۈردى.

نامازنىڭ سىرتىدىكى ئادەملەرگە ”ئامىن“ نى دېيىش مۇستەھەبتۇر. ناماز ئوقۇغان كىشىگە ئۇ كىشى مەيلى يالغۇز ناماز ئوقۇغان بولسۇن، ياكى ئىمام بولسۇن. ۋە ياكى ئىمامغا ئىقتىدا قىلىپ ناماز ئوقۇغان بولسۇن ”ئامىن“ نى دېيىش سۈننەتتۇر. بۇنىڭ دەلىلى ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىسىدۇر: «ئىمام ”ئامىن“ دېسە، سىلەرمۇ ”ئامىن“ دەڭلار. بىر كىشىنىڭ ”ئامىن“ دېگەنلىكى پەرىشتىلەرنىڭ ”ئامىن“ دېگەنلىكىگە ئۇدۇل كەلسە ئۇ كىشىنىڭ ئىلگىرى قىلغان گۇناھلىرى كەچۈرۈلىدۇ».

ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىرىڭلار نامازدا ”ئامىن“ دېسە، پەرىشتىلەر ئاسماندا ”ئامىن“ دېسە، ئىككىسىنىڭ بىرىنىڭ ”ئامىن“ دېگەنلىكى

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 7 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] ھەنەفىي ۋە مالىكىي مەزھىبىدە ”ئامىين“ نى ئىچىدە دەيدۇ. بۇلارنىڭ دەلىلى ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ: ئىمام ئىچىدە دەيدىغان تۆت نەرسە بار؛ ئەئۇزۇ بىللاھى مىنەششەيتانىر رەجىم، بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم، ئامىين ۋە رەببەنا لەكەلھەمدۇ قاتارلىقلار، دېگەن سۆزىدۇر. شۇڭا بۇ توغرۇلۇق مۇسۇلمانلار ئىچىدە زىددىيەتلىشىشنىڭ ياكى ئۆز ئارا كەمسىتىشنىڭ ھاجىتى يوق. ت.

www.munber.org

يەنە بىرىنىڭ ”ئامىن“ دېگەنلىكىگە ئۇدۇل كەلسە، ”ئامىن“ دېگەنلىك بىلەن ئۇ كىشىنىڭ ئىلگىرى قىلغان گۇناھلىرى كەچۈرۈلىدۇ ››. ئۇنىڭ ”ئامىن“ دېگەنلىكى پەرىشتىلەرنىڭ ”ئامىن“ دېگەنلىكىگە ئۇدۇل كەلسە دېگەنلىك ”ئامىن“ دېگەن ۋاقىت ئۇدۇل ياكى ئىجابەت قىلىنىشتا ۋە ياكى ئىخلاس بىلەن دېيىشتە ئۇدۇل كەلسە، دېگەنلىكتۇر.

ئىمام مۇسلىم كىتابىدا ئەبۇمۇسانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ‹‹ ئىمام﴿ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ﴾ دېسە، سىلەر ”ئامىن“ دەڭلار، الله سىلەرنىڭ تىلەكلىرىڭلارنى ئىجابەت قىلىدۇ ››.

ئىمام تىرمىزى: ”ئامىن“ دېگەننىڭ مەنىسى بىزنىڭ ئۈمىدىمىزنى يەردە قويمىساڭ دېگەنلىك بولىدۇ، دەيدۇ. شۇنداقلا كۆپ ساندىكى ئالىملار ئۇنىڭ مەنىسىنى: ئى الله! بىزنىڭ تىلەك ـ مەقسەتلىرىمىزنى ئىجابەت قىلغىن! دېگەنلىك بولىدۇ، دەيدۇ.

الله تائالانىڭ مەرھەمىتى بىلەن سۈرە فاتىھەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org